

פִּירוּשׁ רַשׁ"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Katcz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes első könyve

Széfer Brésit – סֵפֶר בְּרֵאשִׁית

Kiadja a
ZSIDÓ TUDOMÁNYOK SZABADEGYETEME
BUDAPEST, 2009

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábeszi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© Zsidó Tudományok Szabadegyeteme Alapítvány, 2009

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelés-sel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a Soóban elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettepő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratái közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiáinak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondattal kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakaszhéber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a rasi@zsido.com email címre.

Budapest, 5769. niszán 14., erev peszách

Oberlander Báruch

Toldot (1Mózes 25:19–28:9.) פְּרֻשֶׁת תּוֹלְדוֹת

A hetiszakasz tartalmából

- Izsák feleségül veszi Rebekát. Húsz gyermektelen évet követően imáik meghallgatásra találnak, és Rebeka megfog. Nehéz a terhessége, mivel „a gyermekek tusakodtak a méhében”; Istentől megtudja, hogy „két nemzet van a te méhedben”, és hogy a fiatalabb uralkodni fog majd az idősebb felett. (1Mózes 25:19–23.)
- Először Ézsau bújik elő; Jákob Ézsau sarkát markolva követi. Ézsauból „ügyes vadász, a mező embere” lesz; Jákob pedig „jámbor” ember, sátorlakó. Izsák Ézsaut kedveli jobban, Rebekának Jákob a kedvence. Egy nap, éhesen és kimerülten térvén vissza a mezőről, Ézsau eladja elsőszülöttségi jogát Jákobnak egy tál vörös lencséből készült főzelékért. (1Mózes 25:24–34.)
- Gerárban, a filiszteusok földjén Izsák nővéreként szerepelteti Rebekát, attól tartván, hogy esetleg valaki, aki megkívánja az asszonyt szépsége miatt, megöli érte őt. Izsák műveli a földet, kiássa a korábban apja, Ábrahám által ásott és a filiszteusok által betemetett kutakat, és egy sor új kutat is fúr: az első kettő birtoklásáért viszály tör ki a filiszteusokkal, a harmadik kút vizét azonban békében élvezik. (1Mózes 26:1–33.)
- Ézsau két hettita nőt vesz feleségül. Izsák megöregszik és megvakul, és kifejezi óhaját, hogy mielőtt meghalna, megáldja Ézsaut. Miközben Ézsau távol van, hogy vadat ejtsen apjának, majd abból ízletes pecsenyét készítsen, Rebeka felöltözteti Jákobot Ézsau ruháiba, finom étket készít a kecskegidákból, és beküldi vele Jákobot atyjához. Izsák megáldja Jákobot „az ég harmatával és a föld kövérségével” és a fivére feletti uralommal. Amikor Ézsau visszatér, és a csalásra fény derül, Izsák csupán annyit tehet síró fiáért, hogy megjósolja: Ézsau a kardja után fog élni, és amikor Jákob elbotlik, elveszti uralmát a bátyja felett. (1Mózes 26:34–27:41.)
- Jákob elhagyja Cháránt, menekülve Ézsau haragja elől és hogy feleséget találjon magának anyja bátyjának, Lábánnak családjából. Ézsau vesz magának egy harmadik feleséget is, Máchlátot, Ismáél leányát. (1Mózes 27:42–28:9.)

וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. (בראשית כה, יט)

És ezek Izsáknak, Ábrahám fiának nemzetségei: Ábrahám nemzette Izsákot. (1Mózes 25:19.)

יְצַחֵק – És ezek Izsáknak, [Ábrahám fiának] nemzetségei. – וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יִצְחָק – [A יְצַחֵק (toldot Jichok)] Jákobra és Ézsaura [utal], – הָאֲמֹרִים – בְּפֶרֶשׁה – akikről ebben a párásá-ban¹ esik szó.²

יְצַחֵק – Ábrahám nemzette Izsákot.³ – וְאַחַר שֶׁקָּרָא הַקְּדוֹשׁ – אַחַר כֵּן הוֹלִיד אֶת – Miután Isten Ábrahámnak nevezte őt [át], – אַחַר כֵּן הוֹלִיד אֶת – [csupán] akkor született neki Izsák. – דְּבַר אַחַר – Egy eltérő magyarázat: – עַל – „Izsáknak, Ábrahám fiának,” – יְצַחֵק בֶּן אַבְרָהָם – Mivel a versben az áll, – הָיָה שֶׁכָּתַב הַכְּתוּב – „Ábrahám nemzette Izsákot,” – לְפִי שֶׁהָיוּ לִיְצַנֵּי הַדּוֹר אוֹמְרִים – mivel a nemzedék gúnyolódói azt mondogatták, – מֵאַבְרָהָם לְיִצְחָק – hogy Sára [biztosan] Ávimelechtől fogant, – עִם אַבְרָהָם – hiszen oly sok éven át élt Ábrahámmal, – וְלֹא נִתְעַבְּרָה הֵימָנוּ – és mégsem fogant tőle. – מָה עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – Mit tett az Örökkévaló? – יִצְחָק – Izsák arcvonásait úgy formálta, – לְאַבְרָהָם – hogy azok hasonlatosak legyenek Ábraháméhoz, – וְהָעִידוֹ הֶפֶל – s így mindenki tanúsíthatta, – אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק – hogy „Ábrahám nemzette Izsákot.” – וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב כֹּאן יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם הָיָה – Ezért áll ebben [a versben] az, hogy „Izsáknak, Ábrahám fiának,” – שֶׁהָיָה עֵדוּת יֵשׁ – mert íme a bizonyíték, – שֶׁאַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק – hogy „Ábrahám nemzette Izsákot.”

וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָחְתוֹ אֶת רֵבֶקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדֵן אָרָם, אַחֹת לְבִן הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה. (בראשית כה, כ)

Izsák negyven éves volt, amikor feleségül vette Rebekát, az arám Betuél leányát, Pádán-Arámból, az arám Lábán húgát. (1Mózes 25:20.)

בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה – negyvenéves.⁴ – וְהָיָה כְּשָׁבָא אַבְרָהָם מֵהַר הַמּוֹרִיָּה – Ugyanis amikor Ábrahám visszatért a Morijá hegyéről, – נִתְבַּשֵּׂר שְׁנוֹלְדָה רֵבֶקָה – hírt kapott Rebeka születéséről. – וַיִּצְחָק הָיָה בֶּן שְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנָה – Izsák pedig [ekkor] harminchét éves volt, – שֶׁהָיָה בּוֹ בְּפָרֶק מֵתָה שָׂרָה – mert ekkor történt, hogy Sára meghalt. – וּמִשְׁנוֹלְדַת יִצְחָק עַד הַעֲקָדָה – És Izsák születésétől az ákédá-ig⁵, – שֶׁמָּתָה שָׂרָה – amikor Sára meghalt, – בֵּית תְּשַׁעִים – harminchét év telt el. – וְשֶׁבַע שָׁנָה –

¹ Tórai heti szakasz.

² Más kommentátorokkal ellentétben, akik a תּוֹלְדוֹת (toldot) kifejezést „életesemények”-ként (vagy „életleírás”-ként) értelmezik (lásd Rádák, Szforno), Rási a יְצַחֵק (toldot Jichák)-ot „Izsák gyermekei”-ként interpretálja (lásd még fentebb, 6:9).

³ Ha a יְצַחֵק (toldot Jichák) Izsák gyermekeire utal, akkor miért nincsenek itt megemlítve?

⁴ Miért várt Izsák ilyen hosszú ideig a nősüléssel?

⁵ Az ákédá „megkötözés”-t jelent. Ezzel a héber szóval utalunk arra az eseményre, amikor Ábrahám megkötözte Izsákot, hogy feláldozza az Örökkévalónak az Ő parancsára.

ובת מאָה וְעֶשְׂרִים – Sára kilencven éves volt Izsák születésekor – וְהָיְתָה כְּשֶׁנּוֹלַד יִצְחָק – és százhuszonhét, amikor meghalt [ti. ő maga, vagyis Sára]. – שָׁנְאָמַר – Mert írva van: – וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה וְגוֹמַר – „És volt Sárának élete, stb.”⁶ – הָרִי לְיִצְחָק – és – וּבוֹ בְּפָרֶק נוֹלְדָה רְבֵקָה – vagyis Izsák harminchét éves volt, – שְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנִים – Rebeka ekkor⁷ született. – הִמְתִּין לָהּ עַד שֶׁתֵּהָא רְאוּיָהּ לְבִיאָהּ – [Izsák] várt, amíg [Rebeka] alkalmassá nem vált a házasságra, – שְׁלֹשׁ שָׁנִים – ez a hároméves kor, – וַיִּשְׂאָהּ – és akkor feleségül vette.

בֵּת בְּתוּאֵל מִפְּדַן אָרָם אָחוֹת לָבָן – ...az arám Betuél leányát, Pádán-Arámból, az arám Lábán húgát. – וְכִי עָרִין לֹא נִכְתַּב – Talán eddig nem írta a Tóra, – שֶׁהִיא – és hogy – וּמִפְּדַן אָרָם – és hogy – בֵּת בְּתוּאֵל – Pádán-Arámból való?⁸ – אֵלָּא – Azért [írja a Tóra ismét], – לְהַגִּיד שְׂבָחָהּ – hogy – וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁבַּח – dicserően szóljon róla: – שֶׁהָיְתָה בֵּת רָשָׁע – mivel gonosz embernek a leánya volt, – וְאָחוֹת רָשָׁע – egy gonosz férfinak a húga volt, – וּמִקוֹמָהּ אֲנָשִׁי רָשָׁע – és gonosz helyről származott, – וְלֹא לָמְדָה מִמַּעֲשֵׂיהֶם – ám ő mégse tanulta el tőlük [a rosszat].

מִפְּדַן אָרָם – Paddan-Arámból.⁹ – עַל שֵׁם שְׁשָׁנֵי אָרָם הָיוּ – Mert két Árám létezett: – אָרָם נְהָרִים וְאָרָם צוֹבָה – Árám Náhárájim és Árám Cová. – קוֹרְא אוֹתוֹ פְּדַן – [A kettőt együttesen] nevezik Pádán-nak [azaz „pár”-nak], – לְשׁוֹן צְמֹד בְּקָר – [mely kifejezés] a צְמֹד בְּקָר (*cemed bákár*) [„egy pár ökör”¹⁰ kifejezésből] ered, – תְּרַגְמוֹת פְּדַן – amelyeket a Targum פְּדַן תּוֹרִין (*pádán torin*)-nak fordít. – וַיִּשׁ פּוֹתְרִין פְּדַן אָרָם – Mások magyarázata szerint פְּדַן אָרָם (*pádán árám*) – כְּמוֹ שָׂדֵה אָרָם – olyasmit jelent, mint „Árám mezeje”¹¹, – שֶׁבְּלִשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל – mert az arabban – פְּדַן אָרָם – a mezőt *pádán*-nak nevezik.

וַיַּעֲמֵר יִצְחָק לִיהוָה לְנִכְחַ אֲשֶׁתוֹ כִּי עָקְרָה הוּא, וַיַּעֲמֵר לוֹ יְהוָה וַתֵּהָרֵם רְבֵקָה אֲשֶׁתוֹ. (בראשית כה, כא)

És fohászzkodott Izsák az Örökkévalóhoz feleségével átellenben, mivel meddő volt. Az Örökkévaló engedett neki, és viselős lett Rebeka, a felesége. (1Mózes 25:21.)

וַיַּעֲמֵר – És fohászzkodott. – הִרְבָּה וְהִפְצִיר בְּתַפְלָה – [Jelentése:] [Izsák] sokat imádkozott és esdekelt.

⁶ Fentebb, 23:1.

⁷ Vagyis amikor Izsák harminchét éves volt.

⁸ Lásd: 1Mózes 22:23., 24:29.

⁹ Miért így hívták?

¹⁰ 1Sámuel 11:7.

¹¹ Hoséa 12:13.

וַיַּעֲתֶר לוֹ – és [az Örökkévaló] engedett fohászának. – נִתְפָּצֵר – [Jelentése:] [Az Örökkévaló] engedte, hogy [Izsák] folyamodjon hozzá, – וַנִּתְפָּסֵס וַנִּתְפַּתֵּחַ לוֹ – meggyőzze és befolyásolja Őt. – וַאֲמַר אָנִי – És én azt mondom, – כָּל לְשׁוֹן עֲתָר – hogy ahol az עֲתָר szó valamely formája szerepel, – לְשׁוֹן הַפְּצָרָה וְרִבּוּי הוּא – [ott] az [minden esetben] esdeklést és gyarapodást jelent. – וְכֵן וַיַּעֲתֶר עֲנַן הַקְּטָרֶת – Hasonlóan: „[וַעֲתָר] (*váátár*) és sűrű tömjénfelhő [szállt fölfelé],”¹² – מִרְבִּית עֲלִית הָעֶשֶׂן – [vagyis] egy egyre növekvő mennyiségű felszálló füst. – וְכֵן וַהֲעִתְרָתֶם עָלַי דְּבָרֵיכֶם – És hasonlóan: „[וַהֲעִתְרָתֶם] (*vöhátártem*)] és sokat szidtatok engem.”¹³ – וְכֵן וַנְּעַתְרוּת – És hasonlóan: „ám az ellenség csókja veszedelmes,”¹⁴¹⁵ – דוּמוֹת – azaz túlzásba vittnek *tűnik*, – וְהָנֵם לְמִשָּׂא – és terhes,¹⁶ – אֵינָרִישְׁמַנ״ט בְּלִעֲזוֹ – ófranciául *encreisement*¹⁷.

לִנְכַח אֲשֶׁתוֹ – ...feleségével átellenben... – זֶה עוֹמֵד בְּזוּיֹת זֶה – Izsák állt az egyik sarokban – וַיִּמְתַּפְּלֵל – és imádkozott, – זֶה עוֹמֵד בְּזוּיֹת זֶה – és Rebeka állt a másikban – וַיִּמְתַּפְּלֵל – és ő is imádkozott.

וַיַּעֲתֶר לוֹ – ...Az Örökkévaló engedett neki... – לוֹ וְלֹא לָהּ – [A „neki” – itt a héberben hímnemben van írva, ebből arra övetkeztetünk, hogy] Izsák fohászának és nem Rebeka fohászának, – שְׂאִין דּוּמָה תְּפִלַּת צְדִיק בֶּן צְדִיק – mert nem ugyanolyan egy olyan cádik imája, aki igaz embernek a gyermeke (Izsák, Ábrahám fia), – לְתִפְלַת צְדִיק – mint egy olyan cádik imája, aki gonosz embernek a gyermeke (Rebeka, Betuél leánya). – לְפִיכָּה – Ígyhát – לוֹ – „neki” hímnemben – וְלֹא לָהּ – és nem nőnemben.

וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַחֲאָמֵר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אָנֹכִי, וַתִּלְךָ לְרֹדֵשׁ אֶת יְהוָה. (בראשית כה, כב)

És a fiúk tusakodtak a méhében. Akkor ezt mondta [Rebeka]: Ha így van, minek élek én? És elment azért, hogy megkérdezze az Örökkévalót. (1Mózes 25:22.)

וַיִּתְרַצְצוּ – ...a fiúk tusakodtak... – רִבּוּתֵינוּ דְרִשׁוּהוּ לְשׁוֹן רִיפָּה – Bölcseink a *jitrocácu* szót (tusakodtak), a *ricá* (futás) szóból eredeztetik: – כִּשְׁהִיְתָה עוֹבְרָת – mikor Rebeka elhaladt – וַעֲבָר – שֵׁם וְעָבָר – Sém és Éver tanházának kapuja előtt,

¹² *Jechezkél* 8:11.

¹³ *Uo.* 35:13.

¹⁴ Itt inkább a „mértéktelen/túlzásba vitt” lenne a szöveghűbb fordítás.

¹⁵ *Példabeszédek* 27:6.

¹⁶ Azaz noha az ellenség kevés csókot ad, az a kevés is undort keltő, s ezért túl soknak tűnik.

¹⁷ Vagyis növelni.

– עוֹבְרַת עַל פֶּתַח – Jákob „szaladt”, és megpróbált kibújni, – עֵשָׂו מִפְּרָכֶס לְצֵאת – mikor egy bálványimádó hely kapuja előtt ment el, – עֵשָׂו מִפְּרָכֶס לְצֵאת – akkor Ézsau „szaladt” és próbált kibújni.

גָּדוֹל צַעַר הָעֵבוֹר – [Ha] a terhesség ennyire fájdalmas... – **és ó így szólt: „Ha így van...”** – וַתֹּאמֶר אִם כֵּן

מִתְאַוָּה וּמִתְפַּלֵּל עַל הַרְיוֹן – Miért vágytam rá és fohászkodtam, hogy [gyermeket] foganjak? – **לָמָּה זֶה אֲנֹכִי**

– לְבֵית מְדְרָשׁוֹ שֶׁל שָׁם וְעַבְרָ – **És elment, hogy megkérdezze.** – וַתֵּלֶךְ לְדָרֶשׁ – Sém és Éver tanházába.

– שִׁיגִיד לָהּ מַה תִּהְיֶה בְּסוּפָה – **hogyan megkérdezze az Örökkévalót.** – לְדָרֶשׁ אֶת ה' – Hogy [az Örökkévaló] árulja el neki, mi történik majd végül.¹⁸

וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי גַיִם גּוֹיִם בְּבִטְנָהּ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעַיִן יִפְרְדוּ, וְלֹאִם מְלֵאִם יֵאָמֵן וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר. (בראשית כה, כג)

És mondta neki az Örökkévaló: két nemzet van a méhedben, két nép válik szét bensődben, egyik nép erősebb lesz a másiknál, és az idősebb szolgálja majd a fiatalabbat. (1Mózes 25:23.)

– küldött – עַל יְדֵי שְׁלִיחַ – **És mondta neki az Örökkévaló...** – וַיֹּאמֶר ה' לָהּ – ó pedig átadta neki (Rebekának). – וְהוּא אָמַר לָהּ – Sémhez szólt az isteni látomás, – לְשֵׁם נְאֻמַּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ – által.

– [A (gojim)] – גַּיִים כְּתִיב – **Két nemzet van a te méhedben.** – שְׁנֵי גּוֹיִם בְּבִטְנָהּ – Ez Antoninusra²⁰ és Rabbira²¹ – אֱלוֹ אַנְטוֹנִינוּס וְרַבִּי – nek van írva a szövegben.¹⁹ – לֹא צָנוּן וְלֹא חֲזוּת – akiknek asztaláról sosem hiányzott – שְׁלֶחֶם – sem a retek, sem a saláta, – לֹא בִימֹת הַחֶמֶה וְלֹא בִימֹת הַגְּשָׁמִים – sem nyáron, sem télen.

– אין לאום (löom) szó nem mást jelent, mint azt, hogy „királyság”. – **két nép.** – וּשְׁנֵי לְאֻמִּים – A

– מִן הַמַּעֲשִׂים הֵם נִפְרָדִים – **...két nép válik szét bensődben...** – מִן הַמַּעֲשִׂים הֵם נִפְרָדִים – Már bensejében külön válnak, – זֶה לְרָשָׁעוֹ – az egyik [Ézsau] a gonoszságra, – וְזֶה לְתִמּוֹ – a másik [Jákob] a jámborságra.

– לא ישוו בגדלה – **...erősebb lesz a másiknál...** – לֹא יִשְׁוּוּ בְּגִדְלָהּ – Nem lesznek [soha] ugyanolyan nagyok, – זֶה נוֹפֵל – mikor az egyik felemelkedik, – וְזֶה נוֹפֵל – a

¹⁸ Azaz mit hoz a jövő.

¹⁹ A גַּיִים (géjim)-nek is, ami jelentékeny, fejedelmi személyeket jelent.

²⁰ Antoninus Pius, római császár és Jehudá HáNászi rabbi kortársa.

²¹ Jehudá HáNászi rabbi (a fejedelem). Antoninus egyenesen Ézsautól, Jehudá HáNászi rabbi pedig Jákobtól származott.

másik lehanyatlik. – וְכֵן הוּא אוֹמֵר – Ezért van írva:²² – אֲמַלְאָה הַחֲרָבָה – „[Cór (Ézsau leszármazottainak városa) ezt mondta Jeruzsálemről:] ...hadd teljek meg a lerombolásából”, – לֹא נִתְמַלְאָה צֹר – mert nem tudott betelni Cór, – אֲלֵא מִחֲרָבָנָה שָׁל – יְרוּשָׁלַיִם – csak Jeruzsálem bukásából.

וַיִּמְלְאוּ יְמֵיהָ לְלֶדְתָּהּ, וְהֵנָּה תוֹמֵם בְּבִטְנָהּ. (בראשית כה, כד)

És midón beteltek napjai, hogy szüljön, ikrek voltak a méhében. (1Mózes 25:24.)

וַיִּמְלְאוּ יְמֵיהָ – És midón beteltek napjai. – אֲבָל בְּתֵמֶר כְּתִיב – Míg ugyanakkor Támárral kapcsolatban²³ ez áll:²⁴ – וַיְהִי בַּיּוֹם לְדִתָּהּ – „Amikor a szülés ideje elérkezett,”²⁵ – שָׁלֵא מְלֵאוּ יְמֵיהָ – ugyanis az ő [terhességének] napjai nem teltek be, – כִּי לְשִׁבְעָה חֳדָשִׁים יָלְדָתָם – mivel hét hónapra szült.

וְהֵנָּה תוֹמֵם – ...ikrek... – חָסֵר – Hiányosan írva תוֹמֵם (*tomim* – álef és jud nélkül), – וּבְתֵמֶר תְּאוֹמִים מְלֵא – de Támárnál (Perec és Zerách anyjánál) a *teomim* szó²⁶ teljesen van írva (*áleffal* és *juddal*), – לְפִי שְׁשִׁנְיָהֶם צְדִיקִים – mivel Támárnak mindkét gyermeke cádik volt, – אֲבָל כָּאֵן – de itt – אֶחָד צְדִיק – az egyik cádik volt, – וְאֶחָד רָשָׁע – a másik gonosz.

וַיֵּצֵא הָרֵאשׁוֹן אֶדְמוֹנִי כֹּלֹ כְּאֶדְרָת שַׁעַר, וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ עֶשָׂו. (בראשית כה, כה)

És kijött az első, vörös, egészen olyan, mint egy szőrös köpönyeg, és elnevezték Ézsauak, (1Mózes 25:25.)

אֶדְמוֹנִי – vörös [bőrű]. – סִימָן הוּא שִׁיְהָא שׁוֹפֵף דְּמִים – Jele annak, hogy vért fog ontani.

כֹּלֹ כְּאֶדְרָת שַׁעַר – egészen olyan, mint egy szőrös köpönyeg. – מְלֵא שַׁעַר – [Azaz] teljesen szőrös volt, – כְּטֹלִית שֵׁל צֶמֶר – mint egy gyapjúruha, – הַמְלֵאָה שַׁעַר – ami csupa szőr. – פְּלוֹקִיד״א בְּלַעַז – Ófranciául *flocheide*.

– és elnevezték Ézsauak. – הַכֹּל קָרְאוּ לוֹ כֵּן – Mindenki így nevezte őt, – לְפִי שִׁהֵיָה נַעֲשָׂה וְנִגְמָר בְּשַׁעַרו – mivel [teljesen] kész [נַעֲשָׂה] (*náásze*)²⁷ és kifejlett volt a testszörzete, – כִּכְּנֵן שְׁנַיִם הֲרָבָה – mint egy olyasvalakinek, aki jóval idősebb.

²² Jechezkél 26:2.

²³ Aki szintén ikreket szült.

²⁴ Lentebb 38:27.

²⁵ Az nem szerepel a versben, hogy *beteltek* a napjai.

²⁶ 1Mózes 38:27.

²⁷ Az *עֶשָׂו* (*észáv*) név az *עָשָׂה* [készít/csinál] szóból származik.

וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו וַיְדוּ אֶחָזֶת בְּעֵקֶב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב, וַיִּצְחַק בֶּן שָׁשִׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אִתָּם. (בראשית כה, כו)

...utána kijött testvére, kezével Ézsau sarkát tartva, és elnevezték őt Jákobnak. Izsák pedig hatvanéves volt, midón születtek. (1Mózes 25:26.)

– שְׁמַעְתִּי מְדַרְשׁ אַגְדָּה – utána kijött testvére, stb.²⁸ – וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו וַיְדוּ – Hallottam egy aggádikus magyarázatot, – הַדּוֹרְשׁ לְפִי פְּשׁוּטוֹ – amelyik [ezt a verset] annak egyszerű jelentésének megfelelően értelmezi: – בְּדִין הָיָה אוֹחֲזוּ בוֹ – [Jákob] jogosan kapaszkodott bele, – לְעַכְבּוֹ – [próbálva] visszatartani [Ézsaut], – יַעֲקֹב נוֹצֵר – Ézsau pedig a másodikból. – וַעֲשׂוּ מִן הַשְּׂנֵיָה – Jákob [ugyanis] az első cseppből fogant, – מִטְּפָה רִאשׁוֹנָה – Menj és próbáld csak ki²⁹ [a dolgot] egy keskeny csővel: – תֵּן בָּהּ שְׁתֵּי אֲבָנִים זֹו אַחֵר זֹו – helyezz bele két kavicsot, egyiket a másik után. – הַנִּכְנָסֶת רִאשׁוֹנָה תֵּצֵא אַחֲרֶיהָ – Az elsőként behelyezett [kavics] fog utoljára kijönni, – הַנִּכְנָסֶת אַחֲרֶיהָ תֵּצֵא רִאשׁוֹנָה – az utolsónak³⁰ behelyezett pedig elsőnek fog kijönni. – נִמְצָא עֵשָׂו הַנוֹצֵר בְּאַחֲרֶיהָ יָצָא רִאשׁוֹן – Következésképp Ézsau, aki utoljára fogant, elsőként jött ki, – יַעֲקֹב שְׁנוֹצֵר רִאשׁוֹנָה יָצָא אַחֲרוֹן – Jákob pedig, aki elsőként fogant, utolsóként jött ki. – וַיַּעֲקֹב בָּא לְעַכְבּוֹ – Ezért aztán Jákob megpróbálta visszatartani [Ézsaut], – שְׁיֵהָא רִאשׁוֹן לְלִידָה – hogy ő [azaz Jákob] szülessen meg elsőként, – כִּי רִאשׁוֹן לִיצִיָּה – mivel ő fogant elsőként, – וַיִּפְטֹר אֶת רַחֲמָה – s így ő jött volna ki elsőként az anyaméhből, – וַיִּשׁוּל אֶת הַבְּכוֹרָה מִן הַדִּין – jogosan szerezve meg elsőszülöttségi jogát.

– שְׂאִין זֶה מִסְפִּיק לְגַמּוֹר – A jele annak, hogy – בְּעֵקֶב עֵשָׂו – ez [azaz Ézsau] még nem fogja beteljesíteni uralmát, – מִלְכוּתוֹ – ez [azaz Ézsau] még nem fogja beteljesíteni uralmát, – וְנוֹטְלָה הַיָּמִינוּ – és megszerzi azt tőle.

– אַבִּיו קָרָא לוֹ – Az Öörökkévaló [nevezte őt el így]. – וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב – és elnevezték őt Jákobnak.³¹ – דְּבָר אַחֵר – Egy másik magyarázat: – אֲמִיּוֹת – amiért belekapaszkodott a sarokba [עֲקֵב (ékev)].

– עֵשָׂו שָׁנִים מִשְׁנֵשָׂאָה – Tíz év [telt el] attól fogva, hogy elvette [Rebekát], – בְּן שָׁשִׁים שָׁנָה – addig, amíg [Rebeka] be nem töltötte a tizenharmadik évét – וַיִּהְיֶה לְהַרְיוֹן – és képessé nem vált arra, hogy [gyermeket] foganjon; – וַעֲשָׂר שָׁנִים הָלְלוּ – és a következő tíz év, – וְהִמְתִּין לָהּ –

²⁸ Ha Ézsauval kapcsolatban az áll az előző versben, hogy הָרִאשׁוֹן (hárison) – az első –, akkor Jákobot miért אחיו (áchiu)-nak, testvére-nek nevezi a szöveg, miért nem השני (háséni)-nek, azaz második-nak?

²⁹ Azaz modellezd.

³⁰ Tk. másodiknak.

³¹ Ki nevezte el őt így?

[amely alatt Jákob] reménykedett és várt, – כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אָבִיו לְשָׂרָה – ahogyan apja tette Sárával kapcsolatban. – בֵּינֵן שָׁלָא נִתְעַבְרָה – Amikor [Rebeka még mindig] nem esett teherbe, – יָדַע שֶׁהִיא עָקְרָה – [Jákob] ráébredt, hogy [Rebeka] meddő, – וְהִתְפַּלֵּל – és [ezért] imádkozott érte. – וְשִׁפְתָּהּ לֹא רָצָה לְשֹׂא – [De] nem volt hajlandó elvenni egy szolgálót,³² – לְפִי שֶׁנִּתְקַדַּשׁ בְּהָרַח הַמּוֹרֶיָה לְהֵיטִיב עוֹלָה תְּמִימָה – mert a Morijá hegynél³³ [Ábrahám] hibátlan égőáldozattá szentelte.

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עָשׂוּ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֵה, וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֱהֻלִים. (בראשית כה, טז)

A fiúk felnőttek, Ézsau ügyes vadász volt, a mező embere, Jákob pedig jámbor ember volt, sátrak lakója. (1Mózes 25:27.)

ויגדלו הנערים ויהי עשו – **A fiúk felnőttek...** [Ebből a mondatból úgy tűnik, mintha csak ekkor váltak volna külön utjaik. De hát nem azt olvastuk, hogy már az anyaméhből előjövén más utakat követtek?³⁴] – כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ קְטַנִּים – Míg kisgyermekek voltak, – לֹא הָיוּ נִכְרִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם – nem lehetett megkülönböztetni őket cselekedeteik alapján, – וְאֵין אָדָם מְדַקְדֵּק בָּהֶם מִה טִיבָם – és senki sem ismerhette valódi jellemüket. – בֵּינֵן שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּנֵי שָׁלֵשׁ עֲשָׂרָה שָׁנָה – Mihelyst azonban betöltötték tizenharmadik életévüket, – זֶה פָּרַשׁ לְבַתִּי מִדְּרִשׁוֹת – egyikük bevette magát a tanházakba, – וְזֶה פָּרַשׁ לְעַבְדוּהָ זָרָה – a másik pedig bálványimádásra adta a fejét.

ויגדלו הנערים... ügyes vadász volt... – [Azaz tudta,] hogyan ejtse törbe és vezesse félre az apját – בְּפִיו – a szájával [vagyis a szavaival], – וְשׂוֹאֵלוֹ – amikor [például ilyesmit] kérdezett tőle: – אָבָא – „Atyám, – הֵי אַתְּ הַמְּלִיחַ וְאַתְּ הַמְּלִיחַ וְאַתְּ הַמְּלִיחַ – miképpen kell tizedet fizetni a sóból és a szénából?” [Noha valójában tudta, hogy ezekre a dolgokra nincs semmiféle adófizetési kötelezettség kiróva.] – כְּסָבוֹר – hogy ezekre a dolgokra nincs semmiféle adófizetési kötelezettség kiróva.] – אָבִיו – Atyja pedig ily módon azt gondolhatta, – שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק בְּמַצּוֹת – hogy [fia] kínos lelkiismeretességgel tartja be a micvákat.

...a mező embere... – Ezt szó szerint kell érteni, – אָדָם – **אָדָם** – vagyis: egy dologtalan ember, – וְצוּרָה בְּקִשְׁתּוֹ חֵיוֹת וְעוֹפוֹת – aki az íját használja vadak és madarak elejtésére.

...jámbor... – אֵינוּ בָּקִי בְּכָל אֵלָה – [Vagyis valaki,] aki nem igazán ért mindezekhez, – כְּלָבוֹ בֶּן פִּי – hanem azt mondja, amit gondol. – מִי שֶׁאֵינוּ חָרִיף לְרִמּוֹת – Arra, aki nem képes másokat félrevezetni, – קְרוּי תָם – azt mondjuk: תָם (*tám*).

...sátorok lakója. [Miért a többes szám?] – אֱהֻלוֹ שֶׁל שָׁם וְאֱהֻלוֹ שֶׁל – יֹשֵׁב אֱהֻלִים – [Utalás:] Sém sátrára és Éver sátrára.

³² Mint apja tette. Fentebb 16:3.

³³ Megkötözésekör. Fentebb 22. fejezet.

³⁴ Lásd a 1Mózes 25:23. vershez tartozó Rási-kommentárt.

וַיֵּאָהֵב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו, וְרִבְקָה אֶהָבֵת אֶת יַעֲקֹב. (בראשית כה, כח)

Izsák szerette Ézsaut, mert szívesen evett vadat, Rebeka pedig Jákobot szerette. (1Mózes 25:28.)

evett [szó szerint: „a szájában”³⁵]. – כְּתַרְגוּמוֹ – Onkelosz fordítása szerint: – בְּפִיו שֶׁל יִצְחָק – Izsák szájában [vagy szájába]³⁶ – וּמִדְרָשׁוֹ – Ám [a szöveg] midrási értelmezése [a következő]: – בְּפִיו שֶׁל עֵשָׂו – Ézsau szájával. – שֶׁהָיָה צָד אוֹתוֹ – Azaz [Ézsau] gyakorta kelepcébe csalta [Izsákot], – וּמִרְמָהּוּ בְּדַבְרָיו – és rászedte a szavaival.

וַיִּזְדַּר יַעֲקֹב נִזִּיד, וַיָּבֵא עֵשָׂו מִן הַשְּׂדֵה וְהוּא עֵיף. (בראשית כה, כט)

És Jákob főzeléket forralt, és Ézsau jött a mezőről és fáradt volt. (1Mózes 25:29.)

forralt. – לְשׁוֹן בְּשׁוּל – Annyit tesz, mint: főzött, – כְּתַרְגוּמוֹ – ahogyan Onkelosz is fordítja.

és fáradt [volt]. – בְּרִצִּיקָה – Mert gyilkolt, – כְּמָה דְתִימָא – amint írva van: – כִּי עֵיפָה נִפְשִׁי לְהַרְגִים – „lelkem összeroskad a gyilkosok miatt.”³⁷

וַיֵּאמֶר עֵשָׂו אֶל יַעֲקֹב הֲלֵעִיטִי נָא מִן הָאָדָם הָאָדָם הִנֵּה כִּי עֵיף אָנֹכִי, עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אָדוֹם. (בראשית כה, ל)

És szólt Ézsau Jákobhoz: „Adj kérlek, nyelnem ebből a vörös főzelékből, mert fáradt vagyok”. Ezért nevezték el Edómnak. (1Mózes 25:30.)

nyelnem. – אֶפְתַּח פִּי – [Jelentése:] Kitátom a szám – וּשְׂפוֹךְ הַרְבֵּה – és tölts bele sokat, – כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ – ahogyan azt egy Misnában³⁸ is tanultuk: – לְתוֹכָהּ – „Egy tevét nem szabad erőszakkal megetetni [szombaton], – אֵין אוֹבְסִין אֶת הַגְּמֵל – de beletölteni lehet a táplálékot.”

ebből a vörös főzelékből. – עֲרֻשִׁים אֲדָמוֹת – Vörös lencse. – שְׁלֹא יֵרָאֶה אֶת עֵשָׂו בֶּן בְּנוֹ – hogy ne kelljen látnia Ézsaut, az unokáját, – יוֹצֵא לְתַרְבוֹת רְעָה – ahogy elzúllik, – וְאֵין זוֹ שִׁיבָה – [mert akkor] ez nem az a „jó vénség” lenne, – שֶׁהִבְטִיחוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – amit az Örökkévaló megígért neki. – לְפִיכָּה – Ezért – קִצְרוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲמֵשׁ שָׁנִים – az Örökkévaló öt évvel megrövidítette az életét, – מִשְׁנוֹתָיו שִׁיִּצְחָק חֵי מֵאָה וּשְׁמוֹנִים –

³⁵ בְּפִיו (*böfiu*) – a ב prefixum jelentheti azt, hogy *-ban/-ben*, *-ba/-be*, de azt is, hogy *-val/-vel*.

³⁶ Onkelosz a בְּפִיו *(ki cájid böfiu)*-et úgy fordítja, hogy „mert szívesen evett [Ézsau] vadászszákmányából.”

³⁷ Jeremiás 4:31.

³⁸ Sábát 155b.

שָׁנָה – Izsák ugyanis 180 évet élt, – וְזֶה מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחֵמֶשׁ שָׁנָה – míg ő [ti. Ábrahám] 175-öt. – וּבִשְׁל יַעֲקֹב עֲדָשִׁים – [Tehát] Jákob lencsét főzött – לְהַכְרוֹת אֶת הָאֶבֶל – első fogás gyanánt a gyászolónak.

– וְלִמָּה עֲדָשִׁים – Miért lencsét [eszik a gyászoló]? – שְׂדוּמוֹת גְּלִגְל – Azért, mert [a lencse kerek] mint egy kerék, – שְׂהָאֲבִלוֹת גְּלִגְל – mert a gyász egy kerék, – הַחוּזָר – amely kering a világban.³⁹ – וְעוֹד – Egy másik ok: – מָה עֲדָשִׁים – Amiképpen a lencsének – אֵין לָהֶם פֶּה – sincs szája,⁴⁰ – כִּף הָאֶבֶל אֵין לוֹ פֶּה – ugyanúgy egy gyászolónak sincs szája, – שְׂאִסוּר לְדַבֵּר – mivel tilos beszélnie.⁴¹ – וּלְפִיכֶף הַמְנַהֵג – Ez okból szokás – לְהַכְרוֹת אֶת הָאֶבֶל בְּתַחֲלִית מֵאֲכָלוֹ בֵּיצִים – tojással kínálni a gyászolót első fogás gyanánt, – שֶׁהֵם עֲגָלִים וְאֵין לָהֶם פֶּה – mert [a tojás] kerek és nincs „szája.” – כִּף הָאֶבֶל אֵין לוֹ פֶּה – Ugyanígy a gyászolónak sincs „szája,” – כִּדְאֻמְרֵינָן בְּמוֹעֵד קָטָן – ahogyan azt a [talmudi] Moéd Kátán traktátusa is kifejti⁴²: – אֶבֶל כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים – „Egy gyászoló, az első három napon, – אֵינוֹ מְשִׁיב שְׁלוֹם לְכָל אָדָם – nem fogadhatja senki üdvözlését, – וְכָל שָׂכָן שְׂאִינוֹ שׂוֹאֵל בְּתַחֲלִיתָהּ – és, természetesen, nem kezdeményezhet üdvözlést. – מְשַׁלְּשָׁה וְעַד שְׁבַעָה – A harmadiktól a hetedik [napig] – מְשִׁיב וְאֵינוֹ שׂוֹאֵל וְכוּי – fogadhatja [az üdvözlést], de [ő maga] nem üdvözölhet, stb.”

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב, מִכְּרָה כִּיּוֹם אֶת בְּכֹרְתֶךָ לִי. (בראשית כה, לא)

És felelt Jákob: „Add el hát nekem a mai napon elsőszülöttségedet”.
(1Mózes 25:31.)

מִכְּרָה כִּיּוֹם – Add el hát nekem a mai napon. – כְּתִרְגוּמוֹ – Onkelosz fordításában: – כִּיּוֹם דְּלֶהֶן – „mint ez a nap,” – כִּיּוֹם שֶׁהוּא בְּרוּר – vagyis: akár ez a nap, amely teljesen felhőtlen, – כִּף מְכוּר לִי מְכִינָה בְּרוּרָה – ugyanúgy, teljesen biztos üzletként, add el nekem.

בְּכֹרְתֶךָ – elsőszülöttségedet.⁴³ – לְפִי שֶׁהָעֲבוּדָה בְּכֹרוֹת – Mivel az [áldozati] szertartást az elsőszülötteknek kellett elvégezniük, – אָמַר יַעֲקֹב – Jákob arra gondolt, hogy – אֵין רָשָׁע זֶה כְּדָאי – ez az elvetemült alak nem alkalmas arra, – שִׁיקְרִיב לְהַקְדֹּשׁ – hogy [áldozatot] mutasson be az Örökkévalónak.⁴⁴

³⁹ Csakúgy, mint a kerék, amely a talaj minden pontján végighalad, ugyanúgy a gyász is előbb-utóbb mindenkit elér (Bává bátrá 16b.).

⁴⁰ Azaz nincs rajta semmiféle nyílás vagy rés.

⁴¹ Vagyis egy gyászoló nem üdvözölhet másokat.

⁴² 21b.

⁴³ Mit nyert Jákob azzal, hogy megvásárolta Ézsau elsőszülöttségét?

⁴⁴ És noha ez Jákobot még nem jogosítaná fel a szertartás elvégzésére, de legalább a gonosz Ézsau lemondana a jogairól.

וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ הִנֵּה אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוֹת, וְלָמָּה זֶה לִי בְכָרָה. (בראשית כה, לב)

S szólt Ézsau: „Íme, én már a halál elé megyek, mire való nekem az elsőszülöttség?” (1Mózes 25:32.)

וְהִנֵּה אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוֹת – ...Íme, én már a halál elé megyek... [Hogy, hogy Ézsau ilyen olcsón adta el a neki kijáró elsőszülöttség jogát?] – מִתְנַדְּדֵת וְהוֹלֵכֶת הִיא – [Azt gondolta magában Ézsau, hogy] az elsőszülöttségi jog bizonytalan és múlandó, – הַבְּכוֹרָה – [Az ebecboroda] – שְׁלֹא תִּהְיֶה כָּל יַתְּ הָעֲבוּדָה בְּכֹרוֹת – mert nem az elsőszülött fogja mindig végezni az áldozati szolgálatot, – כִּי שָׁבֵט לְוֵי יִשׁוּל אוֹתָהּ – ugyanis végül Lévi törzse fogja átvenni azt⁴⁵. – וְעוֹד אָמַר עֲשׂוּ – Továbbá azt kérdezte Ézsau [Jákobtól]: – מַה – [Jákok] így – אָמַר לוֹ – „Milyen természetű ez a Szolgálat?” – טִיבָה שֶׁל עֲבוּדָה זֶה – [Jákok] így válaszolt: – וּמִיתוֹת תְּלוּיִין בָּהּ – „Számos tilalommal, büntetéssel, – כְּמָה אֲזַהְרוֹת וְעִנְשִׁין – [sőt] halálbüntetéssel [is] jár; – כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ – mint azt [a Misnában] tanultuk:⁴⁶ – אֵלּוּ – [ha a következő [dolgok] halálbüntetéssel sújthatók: – שְׁתוּיִין יֵין – [ha a szolgálatot végzők] bort ittak – וּפְרוּעֵי רֵאשׁ – vagy nyíratlan a hajjuk.” – אָמַר – [Így hát Ézsau] azt mondta: – אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוֹת – „Végül hát meghalok – עַל יָדָהּ – [elsőszülöttségem] következtében; – אִם כֵּן מָה חֶפְזָךְ לִי בָּהּ – ha pedig így van, miért is vágynék rá?”

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הֲשָׁבְעָה לִי כִּיֹּם וַיִּשָּׁבַע לוֹ, וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב. (בראשית כה, לג)

De Jákob mondta: Esküdj meg nekem ezen a napon, és ő megesküdött neki; és eladta elsőszülöttségét Jákobnak. (1Mózes 25:33.)

וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֲשׂוּ לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיִּשְׂתֶּה וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ, וַיִּכֹּז עֲשׂוּ אֶת הַבְּכָרָה. (בראשית כה, לד)

És Jákob adott Ézsauinak kenyeret és lencsefőzeléket; ő evett, ivott, fölkelt és elment. Így vetette meg Ézsau az elsőszülöttséget. (1Mózes 25:34.)

וַיִּכֹּז עֲשׂוּ – **Így vetette meg.** – הָעֵיד הַכָּתוּב עַל רִשְׁעוֹ – A Szentírás tanúskodik elvetemültségéről, – שְׁבוּזָה עֲבוּדָתוֹ שֶׁל מָקוֹם – [arról,] hogy semmibe vette az Örökkévaló szolgálatát.

⁴⁵ A Tóra leírása szerint (2Mózes 13:2.), eredetileg az elsőszülöttek voltak kiválasztva a szentélybeli szolgálatra, ez azonban az aranyborjú bűne után megváltozott (4Mózes 3:11-13.).

⁴⁶ Szánhedrin 22b. Lásd 3Mózes 10:6., Jechezkél 44:20–21.

וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִלְכָּד הַרְעֵב הָרְאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בַיָּמֵי אַבְרָהָם, וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה. (בראשית כו, א)

És éhség volt az országban – az első éhségen – kívül, mely volt Ábrahám idejében – és elment Izsák Ávimelechhez, a filiszteusok királyához, Gerorba (1Mózes 26:1.)

וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵל תֵּרַד מִצְרָיִם, שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ. (בראשית כו, ב)

És megjelent neki az Örökkévaló és mondta: „Ne menj el Egyiptomba, lakjál abban az országban, amelyet majd mondok neked. (1Mózes 26:2.)

Mivel – שְׁהָיָה דַעְתּוֹ לְדַרְתַּת לְמִצְרַיִם – Ne menj el Egyiptomba. – אל תֵּרַד מִצְרָיִם – [Izsáknak] szándékában állt lemenni Egyiptomba, – כְּמוֹ שֶׁיֵּרַד אָבִיו – ahogyan atyja ment le régebben, – בַּיָּמֵי הַרְעֵב – az éhínség idején.⁴⁷ – אָמַר לוֹ – [Isten] azt mondta neki: – אֵל תֵּרַד מִצְרָיִם – „Ne menj le Egyiptomba, – שְׂאֵתָה עוֹלָה תְּמִימָה – mert te egy hibátlan égőáldozat vagy, – וְאֵין חוּצָה לְאֶרֶץ כְּדַאי לָךְ – és nem illik tehozzád az, hogy a [Szent] földön kívül tartózkodjál.”

גּוֹר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאַבְרָכְךָ, כִּי לָךְ יִלְוֶנֶךָ אֶתְּךָ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל, וְהִקְמַתִּי אֶת הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ. (בראשית כו, ג)

Tartózkodjál ebben az országban és veled leszek és megáldalak, mert neked és magzatodnak adom mindezeket az országokat, és megtartom az esküt, amelyet esküdtem atyádnak, Ábrahámnak. (1Mózes 26:3.)

הָאֵל – ezeket. – כְּמוֹ הָאֵלָה – [A הָאֵל (háél)] ugyanaz, mint a הָאֵלָה (háéle) [ezeket].

וְהִרְבִּיתִּי אֶת זְרַעְךָ כְּכוּכְבֵּי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזְרַעְךָ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל, וְהִתְכַּרְכוּ בְּזְרַעְךָ פֶּלֶא גוֹיֵי הָאֶרֶץ. (בראשית כו, ד)

És úgy megsokasítom magzatodat, mint az ég csillagait, és magzatodnak adom mindezeket az országokat, és a te ivadékaidban áldott lesz a föld minden nemzete, (1Mózes 26:4.)

– אָדָם אוֹמֵר לְבָנוֹ – ⁴⁸ – **és a te ivadékaidban áldott lesz.** – וְהִתְכַּרְכוּ בְּזְרַעְךָ – [Jelentése:] egy férfi azt mondja a fiának: – יְהֵא זְרַעְךָ כְּזֵרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק – „Legyenek a te

⁴⁷ Lásd fentebb 12:10.

⁴⁸ Onkelosz a וְהִתְכַּרְכוּ בְּזְרַעְךָ (vöhitbárachu vözaráchá)-t úgy magyarázza, hogy „áldottak lesznek ivadékaid miatt.” Rási ezzel nem ért egyet, és a בְּזְרַעְךָ (vözaráchá)-t úgy fordítja, hogy „ivadékaidban” [azaz ivadékaid révén/által].

gyermeked olyan, mint Izsák gyermekei.” – וְכֵן בְּכָל הַמִּקְרָא – Az efféle [formulák] ugyanilyen jelentéssel szerepelnek az egész Szentírásban, – וְזֶה אָב לְכֵלֶן – a következő [vers] pedig mindegyikük prototípusa: – בְּךָ יְבָרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר – „Veled áldjon Izráel, mondván: – יְשִׁמְךָ כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה – tegyen téged [Isten] olyanná, mint Efráim és Menassej”⁴⁹ – וְאַף לְעִנְיֵן הַקְּלָה מְצִינוּ כֵּן – Ugyanezt találjuk átokra vonatkozóan is: – וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאֵלָה – „és az asszony átokká lesz,”⁵⁰ – לֵהְיֶה לְךָ כִּפְלוֹנִית – „Legyél te is olyan, mint az a bizonyos asszony.” – וְכֵן וְהִנַּחְתֶּם שְׂמֶכֶם לְשִׁבוּעָה לְבַחֲרֵי – Hasonlóan: „Neveteket csak átok formájában hagyjátok választottaimra,”⁵¹ – וְאַהֲרָן מִן־עֵשֶׂת בְּעֵינֵי אִשְׁתּוֹ – minélfogva az, aki esküt tesz valamire, azt mondja: – אֶהְיֶה לְךָ כִּפְלוֹנִי – „Legyek én is olyan, mint az a bizonyos személy, – אִם עָשִׂיתִי כִּךָ וְכָךָ – ha ezt meg ezt cselekedtem.”

עָקַב אֲשֶׁר שָׁמַע אֶבְרָהָם בְּקָלִי, וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי וְתוֹרָתִי. (בראשית כו, ה)

„...Mert Ábrahám hallgatott szavamra, és követte figyelmeztetéseimet, parancsolataimat, törvényeimet és tanaimat”. (1Mózes 26:5)

– כְּשִׁנְסִיתִי אוֹתוֹ – ...Ábrahám hallgatott szavamra... – שָׁמַע אֶבְרָהָם בְּקוֹלִי – Amikor próbára tettem.

– [Utalás azokra] גְּזֵרוֹת – ...követte figyelmeztetéseimet... – וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי – az elővigyázatossági intézkedésekre, – לְהִרְחֵקָה – melyeknek célja elkerülni – עַל – כְּגוֹן שְׁנִיּוֹת לְעִרְיּוֹת – a Tórában [kijelentett] tilalmak [áthágását], – אֲזֵהָרוֹת שְׁבִתוֹרָה – amilyenek például a másodfokú vérfertőzés – וּשְׁבוּת לְשִׁבְתָּ – valamint a Szombatra vonatkozó rabbinikus tilalmak.

– [Utalás olyan] דְּבָרִים שְׂאֵלוֹ לֹא נִכְתְּבוּ – ...parancsolataimat... – מִצְוֹתַי – dolgokra, amelyek ha nem is lennének leírva, – רְאוּיֵין הֵם לְהִצְטוּיּוֹת – illene őket megparancsolni [annyira maguktól értetődőek]; – כְּגוֹן גְּזֵל וּשְׁפִיכוֹת דָּמִים – ilyen például a rablásra és ölésre [vonatkozó tilalom].

– [Utalás olyan] דְּבָרִים – ...törvényeimet... – חֻקֹּתַי – שיצור הרע – amelyeket az ember rossz ösztöne és a világ népei – מְשִׁיבֵין עֲלֵיהֶם – vitatnak; – כְּגוֹן אֲכִילַת חֲזִיר – amilyen például a sertés fogyasztásának [tilalma]⁵² – וּלְבִישַׁת שְׁעֻטָּנוֹ – valamint a gyapjúból és lenből [vegyesen szőtt] ruhák viselésének [tilalma],⁵³ – שְׂאֵין טַעַם בְּדָבָר – amelyeknek [látszólag] nincsen semmi oka, – אֵלָא גְזֵרָה

⁴⁹ Lentebb 48:20.

⁵⁰ 4Mózes 5:27.

⁵¹ Jesájá 65:15.

⁵² 3Mózes 11:7.

⁵³ 5Mózes 22:11.

הַמְלִיךְ – de a „Király” rendelte el azokat, – וְחֻקֹתָיו עַל עַבְדָּיו – és az Ő rendeletei kötelezőek alattvalóira nézve.

וְתוֹרָתִי – ...és tanaimat. [Miért a többes szám?] – הֲלֵהֲבִיא תוֹרָה שְׁבַעֲלֶפָה – Hogy benne foglaltassék a Szóbeli Tan is [az Írott Tannal együtt], – הַלְלָהּ לְמֹשֶׁה מִסִּינַי – azok a törvények is, amelyeket az Örökkévaló Mózesnek a Szináj hegyén adott át, [de akkor nem lettek leírva].

וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בְּגֵרָר. (בראשית כו, ו)

És lakott Izsák Gerorban. (1Mózes 26:6.)

וַיֵּשְׂאוּ אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמְרוּ אַחְתִּי הִיא, כִּי נָרָא לְאִמֵּר אִשְׁתִּי פֶן יִהְרַגְנִי אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם עַל רִבְקָה כִּי טוֹבַת מְרָאָה הִיא. (בראשית כו, ז)

És kérdezősködtek a hely lakói felesége felől és ő azt mondta: „Ő az én nővérem”, mert félt azt mondani: feleségem – nehogy, mondta ő, megöljenek a hely lakói Rebeka miatt, mivel szép ábrázatú volt. (1Mózes 26:7.)

לְאִשְׁתּוֹ – felesége felől. – עַל אִשְׁתּוֹ – [Azaz] a feleségével kapcsolatban⁵⁴, – כְּמוֹ אִמְרֵי לִי אַחִי הוּא – mint [a *li* (*li*)] az „azt monddad felőlem: Ő az én fivérem”⁵⁵ [szövegrészben].

וַיְהִי כִּי אָרְכוּ לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיִּשְׁקַף אַבְיִמֶלֶךְ מִלְּךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחִלּוֹן, וַיִּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֶת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ. (בראשית כו, ח)

És történt, midőn már hosszabb ideig ott volt, hogy Ávimelech, a filiszteusok királya kitekintett az ablakon és látta, hogy Izsák játszadozik Rebekával, a feleségével. (1Mózes 26:8.)

כִּי אָרְכוּ – már hosszabb ideig. – אָמַר – Azt gondolta: – מַעֲתָה אֵין לִי לְדָאוֹג – „Mostantól fogva már nincs miért aggódnom, – מִמָּאַחַר שֶׁלֹּא אָנְסוּהָ עַד עַכְשָׁו – mivel eddig nem molesztáltak bennünket,” – וְלֹא נִזְהַר לִהְיוֹת נִשְׁמָר – és többé nem fordított figyelmet a fokozott óvatosságra.

וַיִּשְׁקַף אַבְיִמֶלֶךְ וַיִּרְא – Ávimelech... kitekintett. – רָאָהוּ מִשְׁמַשׁ מִטָּתוֹ – Meglátta [Izsákot], amint épp házaseletet élt.⁵⁶

⁵⁴ A ל prefixum néha azt jelenti: vmit/vkit *illetően*, vmivel/vkivel *kapcsolatban*.

⁵⁵ Fentebb 20:13.

⁵⁶ És ekkor rájött, hogy Rebeka Izsáknak nem a nővére, hanem a felesége.

וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אֵךְ הִנֵּה אֲשַׁתְּךָ הוּא וַאֲיִךְ אִמְרַתְּ אֲחֹתִי הוּא, וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק
כִּי אִמְרַתִּי פֶן אָמוּת עָלַיָּהּ. (בראשית כו, ט)

És hívatta Ávimelech Izsákot és mondta: Íme, bizony feleséged ő és hogy mondtad, nővérem ő? És mondta neki Izsák: Mert azt gondoltam, talán meghalok miatta. (1Mózes 26:9.)

וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ מַה זֹאת עָשִׂיתָ לָנוּ, כִּמְעַט שָׁכַב אֶחָד הָעָם אֶת אֲשַׁתְּךָ וְהִבַּאתָ עָלֵינוּ אֲשָׁם.
(בראשית כו, י)

És szólt Ávimelech: „Mit míveltél velünk? Megtörténhetett volna, hogy a nép közül valaki feleségeddel hál, és vétket hoztál volna reánk!” (1Mózes 26:10.)

זֶה – a népválasztottjára, – הַמְּיוֹחָד בְּעָם – a népválasztottjára, – אֶחָד הָעָם – azaz a királyra [utal].
הַמְּלֶכֶךְ – azaz a királyra [utal].

– [Jelentése:] Ha hált volna vele, – אִם שָׁכַב – és vétket hoztál volna reánk! – וְהִבַּאתָ עָלֵינוּ אֲשָׁם – már mostanra vétket hoztál volna reánk.⁵⁷

וַיִּצְוּ אַבְיִמֶלֶךְ אֶת כָּל הָעָם לֵאמֹר, הִנְגַע בְּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוּמָת. (בראשית כו, יא)

És megparancsolta Ávimelech az egész népnek, mondván: Aki hozzányúl a férfiúhoz és az ő feleségéhez, ölessék meg. (1Mózes 26:11.)

וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַהֵוָה וַיִּמְצָא בְּשָׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים, וַיִּבְרַכְהוּ יְהוָה. (בראשית כו, יב)

És vetett Izsák abban az országban, és százszor annyi termett neki abban az évben, mert megáldotta az Örökkévaló. (1Mózes 26:12.)

– [Miért van kihangsúlyozva, hogy „abban az országban”?] – אֵךְ עַל פִּי – Dacára a ténynek, hogy az (vagyis Gerár) – שְׂאִינָה חֲשׂוּבָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַצְמָהּ – nem olyan nagybecsű, mint maga Izrael földje, – אֵךְ עַל פִּי – azaz a Hét Nép földje [mégis Izsáknak csodálatos mód sikeres aratása volt ott.].

– Dacára a ténynek, hogy az rendhagyó [év] volt, – אֵךְ עַל פִּי שְׂאִינָה כְּתֻקָּה – mivel éhínség volt.

⁵⁷ Azaz a הַבְּאִתָּה (vö. *vöhévéta*) 1-ja nem „fordító” 1, azaz nem „csinál” a múltból jövő időt, hiszen most, hogy kiderült Izsák és Rebeka viszonyának valódi természete, a király már nyilván nem fog vétkezni, korábban viszont, amikor Rebekát Izsák nővérének hitte, vétkezhett volna vele.

בְּאֶרֶץ הַיַּבֵּשׁ הַזֹּאת – ...abban az országban... abban az évben... –
שָׁנִיחַם לָמָּה – Miért van mindkettő megemlítve? – **לֹמַר שֶׁהָאֶרֶץ קָשָׁה –** Hogy tudjuk,
 kíméletlen volt a föld is, – **וְהַשָּׁנָה קָשָׁה –** és kemény volt az év is [és ennek ellenére
 sikerrel járt Izsák].

מֵאֲדָה שְׁעָרִים – ...százszor annyi... – Felbecsülték,
 mennyit teremhet [a föld], – **וְעִשְׂתָּהּ עַל אַחַת שְׁאֲמַדוּהָ מֵאָה –** és minden felbecsült
 egység mennyiségének százszorosát teremté.⁵⁸ – **וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ –** Bölcseink azt
 mondták: – **אֲמַדּוּהָ לְמַעֲשְׂרוֹת הָיָה –** A felbecslés a tizedfizetés⁵⁹ miatt történt.

וַיִּגְדַּל הָאִישׁ, וַיֵּלֶךְ הַלֹּחֶף וַיִּגְדַּל עַד כִּי גָדַל מְאֹד. (בראשית כו, יג)

És naggyá lett a férfiú, egyre nagyobb, míg igen naggyá lett. (1Mózes 26:13.)

כִּי גָדַל מְאֹד – ...igen naggyá lett. – [Annyira,] שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים – hogy az emberek
 azt mondogatták: – **זָבַל פְּרִדּוֹתָיו שֶׁל יִצְחָק –** „[Inkább legyen miénk] Izsák öszvéreink
 ganéja, – **וְלֹא כֶסֶפּוֹ וְזָהָבוֹ שֶׁל אַבְרָהָם –** mint Ávimelech ezüstje vagy aranya.”

וַיְהִי לוֹ מִקְנֵה צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וְעַבְדָּה רַבָּה, וַיִּקְנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים. (בראשית כו, יד)

Volt neki nyája és gulyája, nagy cselédsége, és megirigyelték őt a filiszteusok. (1Mózes 26:14.)

וְעַבְדָּה רַבָּה – nagy cselédsége. – [Jelentése:] számos vállalkozása
 [volt], – **בְּלִשׁוֹן לְעֹו אוֹבְרִינָא –** ófranciául *ouvraine*. – **עַבְדָּה מִשְׁמַע עַבְדָּה אַחַת –** Az
(ávodá) egyfajta tevékenységre utal, – **עַבְדָּה מִשְׁמַע פְּעֻלָּה רַבָּה –** az *(ávudá)*
 [viszont] számos fajta tevékenységet jelent.

וְכָל הַבְּאֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בְּיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו, סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עָפָר. (בראשית כו, טו)

Mindazokat a kutakat, melyeket atyja szolgái Ábrahám idejében ástak, betöltték a filiszteusok és megtöltötték földdel. (1Mózes 26:15.)

סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים – betöltték a filiszteusok. – **מִפְּנֵי שְׁאָמְרוּ –** Mert azt mondták:
 – **מִפְּנֵי הַגִּזְסוֹת הַבְּאֹת עָלֵינוּ –** „Veszélyt jelentenek számunkra, – **תִּקְלָה הֵם לָנוּ –**
 ránk küldik az [ellenséges] seregeket.”⁶⁰ – **טַמוֹנוֹן פְּלִשְׁתָּאִי –** [Onkelosz úgy fordítja:]
טַמוֹנוֹן פְּלִשְׁתָּאִי (támonun plistáé), – לְשׁוֹן סִתְּיָמָה – ami betömést, bedugaszolást

⁵⁸ A Midrás (*Brésit rábá* 64:6.) mindazonáltal megkérdezi: „Mi célból becsülték fel a várható termést?”

⁵⁹ 4Mózes 18:21., 24.

⁶⁰ Megtámadnak minket, hogy lecsapjanak a vízkészleteinkre.

jelent. – ובְּלוֹשׁוֹן הַמִּשְׁנָה – A Misnában is [megtaláljuk] ezt a kifejezést:⁶¹ – מִטְמֵטֵם אֶת – הֵלֵב – „eltömíti a szívet.”

וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל יִצְחָק, לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי עֲצַמְתָּ מִמָּנוּ מְאֹד. (בראשית כו, טז)

És mondta Ávimelech Izsáknak: Menj el tőlünk, mert sokkal hatalmasabb lettél nálunknál. (1Mózes 26:16.)

וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק, וַיַּחַן בְּנַחַל גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם. (בראשית כו, יז)

El is ment onnan Izsák, táborozott Gerár völgyében és ott letelepedett. (1Mózes 26:17.)

וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק, וַיַּחַן בְּנַחַל גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם. (בראשית כו, יז) – A várostól messzire.

וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרָיו מוֹת אַבְרָהָם, וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת כְּשֵׁמֹת אֲשֶׁר קָרָא לָהֶן אָבִיו. (בראשית כו, יח)

És Izsák újra megásta azokat a kutakat, amelyeket atyja, Ábrahám idejében ástak, mert a filiszteusok Ábrahám halála után betömtek őket, és azokat a neveket adta neki, amelyeken atyja nevezte őket. (1Mózes 26:18.)

[Jelentése:] – הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו – וַיֵּשֶׁב וַיַּחְפֹּר – Azokat a kutakat, amelyeket még atyja, Ábrahám idejében ástak, – וּפְלִשְׁתִּים סָתְּמוּם – és amelyeket a filiszteusok időközben betemettek, – קוֹדֵם שֶׁנִּסְעַע יִצְחָק מִגְּרָר – [ezeket] Izsák, mielőtt elment Gerárból, – חִזַּר וַחְפָּרָן – újra kiásta.⁶³

וַיַּחְפְּרוּ עֲבָדָיו יִצְחָק בְּנַחַל, וַיִּמְצְאוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים. (בראשית כו, יט)

És ástak Izsák szolgái a völgyben és találtak ott kutat élő vízzel. (1Mózes 26:19.)

וַיִּרְיִבוּ רֵעֵי גְרָר עִם רֵעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם, וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ. (בראשית כו, כ)

⁶¹ Pszáchim 42a.

⁶² De hát Ávimelech nem éppen Gerárból küldte el Izsákot?

⁶³ És azokat többé már nem temették be.

És Gerár pásztorai civakodtak Izsák pásztoraival, mondván: „miénk a víz”. És elnevezte a kutat Észeknek, mert veszekedtek vele. (1Mózes 26:20.)

עֶשֶׂק – Észek. – עָרְעוּר – [Jelentése:] vita, veszekedés.

– נִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ עָלֶיהָ בְּמִרְיָהּ וְעָרְעוּר – **mert veszekedtek vele.** – כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ – Késhegyig menő vitát folytattak vele miatta.

וַיִּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֲרַת וַיְרִיבוּ גַם עָלֶיהָ, וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שֵׁטְנָה. (בראשית כו, כא)

És ástak egy másik kutat is és emiatt is civakodtak. És elnevezte ezt Szitnának. (1Mózes 26:21.)

שֵׁטְנָה – Szitna. – נוֹיִשְׁמַנ״ט – [Ófranciául] *nuisement* [háborgatás].

וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם וַיִּחְפֹּר בְּאֵר אַחֲרַת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ, וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עֲתָה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ. (בראשית כו, כב)

És továbbvándorolt onnan és más kutat ástott, e miatt nem civakodtak és ezért elnevezte Rechovotnak, mert az mondta: „Most tágas helyet adott nekünk a Örökkévaló, és szaporodhatunk ebben az országban”. (1Mózes 26:22.)

– כְּתַרְגוּמוֹ – **és szaporodhatunk ebben az országban.** – וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ – Onkelosz fordításában: – „**És gyarapodhatunk az országban.**”⁶⁴

וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שֶׁבַע. (בראשית כו, כג)

Onnan pedig fölment Beér-Sevába (1Mózes 26:23.)

וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּלִילָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבֹרָהִם אָבִיךָ, אֵל תִּירָא כִּי אֲתָךְ אֲנֹכִי וַיְבַרְכְּתֶיךָ וְהִרְבִּיתִי אֶת וְרֹעֶךָ בְּעָבוּר אֲבֹרָהִם עָבְדִי. (בראשית כו, כד)

És megjelent neki az Örökkévaló amaz éjjel mondta: Én vagyok Ábrahámnak, a te atyádnak Istene ne félj, mert veled vagyok én, megáldalak és megsokasítom magzatodat Ábrahám, az én szolgám kedvéért (1Mózes 26:24.)

⁶⁴ Az „*ufárinu*” ֹ prefixuma ún. „fordító” ֹ amely az igét jövőidejűvé alakítja át: „szaporodni/gyarapodni *fogunk*.” Semmiképp sem múlt időről van szó, hiszen az Örökkévaló csupán „most” adott tágas helyet nekünk, és időre van szükség ahhoz, hogy ezt követően gyarapodhassunk.

וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיֵּט שָׁם אֹהֶלוֹ, וַיִּכְרוּ שָׁם עֲבָדַי יִצְחָק בְּאֵר. (בראשית כו, כה)

És épített ott oltárt és hívta az Örökkévaló nevét, fölütötte ott sátrát és ástak ott Izsák szolgálai kutat (1Mózes 26:25.)

וַאֲבִימֶלֶךְ הִלְךְ אֵלָיו מִגָּרָר, וַאֲחֻזַּת מֵרַעְהוּ וּפִיכַל שֶׁר צָבָאוּ. (בראשית כו, כו)

Ekkor elment hozzá Ávimelech Gerárból valamint barátainak egy csoportja és Pikól, seregének kapitánya. (1Mózes 26:26.)

כְּתַרְגוּמוֹ וְסִיעַת מֵרַחְמוּהִי – **barátainak egy csoportja.** – וַאֲחֻזַּת מֵרַעְהוּ – Onkelosz fordításában: *vösziát méráchámohi* (סִיעַת מֵרַחְמוּהִי) – סִיעַת מֵאוּהֶבִיּוֹ – azaz: egy barátaiból⁶⁵ [formálódott] csoport. – וַיֵּשׁ פּוֹתְרִין מֵרַעְהוּ – Vannak, akik a [hogyan] [abban] a מ' מיסוד התּבָּה, – מֵרַעְהוּ (méréehu)-t úgy magyarázzák, – שְׁלֵשִׁים – akár abban [a kifejezésben, hogy]: שְׁלֵשִׁים – כְּמוֹ שְׁלֵשִׁים מֵרַעִים דְּשִׁמְשׁוֹן – כְּדִי שְׁתֵּהִיָּה תִּבְתּוּ וַאֲחֻזַּת דְּבִיקָה – „harminc barátja”⁶⁶, – אֲבָל אֵין – ami szerint akkor a וַאֲחֻזַּת (vááchuzát) szó status constructusban⁶⁷ lenne. – לְדַבֵּר עַל הַמַּלְכוּת כֵּן – Mindazonáltal helytelen lenne – לְדַבֵּר אֶרֶץ – így beszélni egy királyról: – „barátainak csoportja,” – שָׂאֵם כֵּן – mivel ez azt sejtetné, – כֵּן סִיעַת אוּהֶבִיּוֹ הוֹלִיךְ עִמּוֹ – hogy [a király] magával vitte barátainak teljes csoportját – וְלֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא סִיעַת אַחַת שֶׁל אוּהֶבִיּוֹ – és, hogy csupán egy csoportnyi barátja volt. – לְכֵן יֵשׁ לְפָתְרוֹ כְּלִשׁוֹן הָרֵאשׁוֹן – Ezért hát kívánatosabb ezt az elsőféleképpen magyarázni.⁶⁸ – וְאַל תִּתְמַה עַל תִּיּוֹ שֶׁל אַחֻזַּת – És ne csodálkozz az אַחֻזַּת (áchuzát) [szó] -ján, – וְאַף עַל פִּי שְׂאֵינָה תִּבְתּוּ סְמוּכָה – mert bár nem birtokos szerkezetet [jelöl], – וְעֻזְרַת מִצָּר – [mégis] találunk hasonló eseteket a Szentírásban: – וּשְׁחֻרָת וּלֹא מִיּוֹן – „segítséget az ellenség ellen,”⁶⁹ – „részeg vagy, de nem bortól.”⁷⁰

אֲחֻזַּת – **egy csoportja.** – לְשׁוֹן קְבוּצָה וַאֲגִדָּה – Ez csoportosulást illetve gyülekezetet jelent, – שְׁנֵאֲחֻזִּין יַחַד – mivel *neucházin jáchád* – össze vannak tartva.

⁶⁵ Vagyis a מֵרַחְמוּהִי (méráchámohi) első מ'-je egy -ból/-ből jelentésű prefixum.

⁶⁶ Bírák 14:11., ahol a מֵרַעִים (méréim) מ'-je része magának a szónak.

⁶⁷ Vagyis birtokos szerkezetben. A ת végződést gyakran használják a שֶׁל (sel) [valakinek/valaminek a valakije/valamije] szócska helyett. Tehát a וַאֲחֻזַּת מֵרַעְהוּ (vááchuzát méréehu) ugyanaz, mint a וַאֲחֻזַּת מֵרַעִים שֶׁל (vááchuzát sel méréehu).

⁶⁸ Azaz úgy, hogy a מֵרַעְהוּ (méréehu) arra utal, hogy csupán néhány barátját vitte magával.

⁶⁹ Zsoltárok 60:13.

⁷⁰ Jesájá 51:21.

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מִדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי, וְאַתֶּם שֹׁנְאֵתֶם אֹתִי וְתִשְׁלַחוּנִי מֵאֲתֶכֶם. (בראשית כו, כז)

És mondta nekik Izsák: Miért jöttetek hozzám, hisz ti gyűlöltetek engem és elküldtetek magatoktól (1Mózes 26:27.)

וַיֹּאמְרוּ רָאוּ רְאֵינוּ כִּי הָיָה יְהוָה עִמָּךְ וְנֹאמַר תְּהִי נָא אֵלֶּה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינוֹנוּ וּבֵינֶךָ, וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ. (בראשית כו, כח)

Ők pedig feleltek: „Jól láttuk, hogy az Örökkévaló veled volt és azt mondtuk: legyen eskü közöttünk, köztünk és közted, és kössünk szövetséget veled. (1Mózes 26:28.)

וְרָאוּ רְאֵינוּ – **Jól láttuk.**⁷¹ – [Jelentése:] „Láttuk atyáddal kapcsolatban, – és láttuk veled kapcsolatban is.”

וְהָאֵלֶּה אֲשֶׁר בֵּינוֹתֵינוּ – **legyen eskü közöttünk stb.**⁷² – [Jelentése:] Az az eskü, amely fennáll közöttünk – még atyád idejéből, – **מִיָּמֵי אָבִיךָ** – folytatódjék köztünk és te közted is.

אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נִגְעַנּוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמָּךְ רַק טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם, אִתָּה עִתָּה בְּרִית יְהוָה. (בראשית כו, כט)

Te sem fogsz minket bántani, amint mi sem bántottunk téged és csak jót tettünk veled és elbocsátottunk békével. Te most az Örökkévaló áldottja vagy!” (1Mózes 26:29.)

וְכִשְׁמַרְנוּ לְךָ – **mi sem bántottunk téged.** – Amikor azt mondtuk neked: – „Menj el tőlünk!”⁷³

Te. – Te is így cselekedjél most velünk.⁷⁴

וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ. (בראשית כו, ל)

⁷¹ Miért az ismétlődő forma: וְרָאוּ רְאֵינוּ (ráo ráinu)?

⁷² A בֵּינוֹתֵינוּ (béjnoténu) – közöttünk, és a בֵּינוֹנוּ וּבֵינֶךָ (béjnénu uvéjnecho) – köztünk és közted ismétlésnek tetszik.

⁷³ Fentebb 16. vers. Ávimelech azzal folytatja, hogy ő „csak jót” tett Izsákkal. Akkor miért említi közvetlenül előtte, hogy nem bántotta Izsákot? Ha csak jót tett vele, akkor nyilvánvaló, hogy nem bántotta őt. Azért említette ezt meg külön, hogy hangsúlyozza, hogy még akkor, amikor Izsák esetleg számíthatott rá, hogy ártani fog neki – akkor, amikor elküldte őt Gerár városából –, ő akkor sem bántotta.

⁷⁴ Ez a „te” visszautalás a „nem bántottunk téged”-re. Amiképpen mi sem bántottunk téged, amikor elküldtünk, most, hogy elküldesz bennünket, te is így cselekedjél.

És készített nekik lakomát, ők ettek és ittak. (1Mózes 26:30.)

וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו, וַיִּשְׁלַחֵם יִצְחָק וַיִּלְכוּ מֵאֲתוֹ בְּשָׁלוֹם. (בראשית כו, לא)

Fölkeltek kora reggel és megesküdték egymásnak; és elbocsátotta őket Izsák, ők pedig elmentek tőle békében (1Mózes 26:31.)

וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עֲבָדֵי יִצְחָק וַיִּגְדּוּ לוֹ עַל אֲדוֹת הַבָּאָר אֲשֶׁר חָפְרוּ, וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִצָּאֵנוּ מַיִם. (בראשית כו, לב)

És történt azon a napon, hogy jöttek Izsák szolgálói és tudtára adták a kút ügyét, amelyet ástak és mondták neki: Találtunk vizet (1Mózes 26:32.)

וַיִּקְרָא אֹתָהּ שְׁבַעָה, עַל כֵּן שֵׁם הָעִיר בָּאָר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה. (בראשית כו, לג)

És elnevezte azt Sivának; ezért a város neve Beér-Seva mind a mai napig. (1Mózes 26:33.)

שְׁבַעָה – Sivának. – על שם הברית – A szövetségkötés miatt nevezte el így.⁷⁵

וַיְהִי עֲשׂוֹ כֵּן אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת יְהוּדִית בַּת בָּאָרִי הַחַתִּי, וְאֶת בְּשֵׁמֶת בַּת אֵילָן הַחַתִּי. (בראשית כו, לד)

Mikor Ézsau negyvenéves volt, feleségül vette Jehuditot, a hettita Beéri leányát és Boszmátot, a hettita Élón leányát. (1Mózes 26:34.)

Ézsaut egy disznóhoz hasonlítják, – עֲשׂוֹ הָיָה נִמְשָׁל לַחֲזִיר – „Lerágja az erdei vadkan” [ez Edomra, Ézsau leszármazottaira utal]. – יִכְרַסְמֶנָּה חֲזִיר מִיַּעַר – mint írva van:⁷⁷ – שְׁנֹאֲמַר – „Nézd csak én egy tiszta állat vagyok.”⁷⁸ – כֵּךְ אֱלוֹ אֱלוֹפֵי – לומר ראו שאני טהור – פּוֹשֵׁט טְלַפְיוֹ – Amikor a disznó leheveredik, kinyújtja patáit, – מִיִּנְחָה צַדִּיק אֵלֶּיךָ – Hasonlóan, Ézsau leszármazottai – גּוֹזְלִים וְחוֹמְסִים – rabolnak és erőszakoskodnak, – וּמְרָאִים עֲצָמָם כְּשָׂרִים – [ugyanakkor] úgy tesznek, mintha tiszteletre méltóak, erkölcsösekké lennének. – כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה – Az [első] negyven

⁷⁵ Lásd a 31. verset: וַיִּשְׁבְּעוּ (vájisávu) „és megesküdték”.

⁷⁶ Miért várt negyvenéves koráig a nősüléssel? Miért csak Ézsauval kapcsolatban értesülünk, mennyi idős volt, amikor megházasodott? Jákobbal kapcsolatban miért nem?

⁷⁷ Zsoltárok 80:14.

⁷⁸ A hasított pata a azoknak a tiszta [kóser] négylábú állatoknak az egyik ismertetőjele, amelyeknek fogyasztása a zsidók számára megengedett, lásd 3Mózes 11:3., 7.

évben – **הָיָה עָשׂוּ צָד נָשִׁים מִתַּחַת יָד בְּעֲלֵיהֶן** – Ézsau asszonyokat rabolt el férjeiktől, – **וּמְעַנָּה אוֹתָם** – és erőszakkal magáévá tette őket; – **כַּשְׁהָיָה בֶן אַרְבָּעִים אָמָר** – amikor aztán negyven éves lett, azt mondta: – **אָבָא בֶן אַרְבָּעִים שָׁנָה נָשָׂא אִשָּׁה** – „Atyám negyvenéves volt, amikor megházasodott,⁷⁹ – **אֵךְ אֲנִי בֶן** – én is így teszek hát.”

וַתְּהִינָּ מוֹרַת רוּחַ, לְיִצְחָק וּלְרֵבֶקָה. (בראשית כו, לה)

És lettek lelki keserűséggé Izsáknak és Rebekának. (1Mózes 26:35.)

מוֹרַת רוּחַ – lelki keserűséggé. – **לְשׁוֹן הַמְּרָאָת רוּחַ** – Egy kifejezés, amely azt jelenti, hogy bosszúságot [vagy keserűséget] okoztak, – **כְּמוֹ מְמָרִים הָיִיתָם** – mint a: „[מְמָרִים] (*mámrim*) Engedetlennelkedők voltatok”⁸⁰ [szövegrészben]. – **כָּל מַעֲשֵׂיהֶן הָיוּ** – Minden tettük elszomorította – **לְיִצְחָק וּלְרֵבֶקָה** – Izsákot és Rebekát, – **וְשִׁהּוּ יָרָה** – ugyanis bálványokat imádtak.

וַיְהִי כִּי יָקָן יִצְחָק וַתְּהִינָּ עֵינָיו מְרֵאָתָא, וַיִּקְרָא אֶת עָשׂוּ בְּנֹו הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַגָּנִי. (בראשית כז, א)

És volt, midőn Izsák megöregedett és szemei elhomályosodtak, úgyhogy nem látott, magához szólította Ézsaut, idősebbik fiát és szólt hozzá: „Fiam!” Ő pedig felelt: „Itt vagyok!” (1Mózes 27:1.)

וַתְּהִינָּ – és szemei elhomályosodtak.⁸¹ – **בְּעֲשָׂנָן שֶׁל אֱלוֹ –** Ezeknek [a nőknek] a füstjétől, – **שִׁהּוּ מַעֲשֵׂנוֹת וּמִקְטִירוֹת –** akik tömjént égettek – **וְיָרָה –** bálványimádó [szertartásaikhoz]. – **דְּבַר אַחֵר –** Egy másik magyarázat: – **עַל כְּשֶׁנֶּעְקַד עַל –** és atyja épp arra készült, hogy levágja őt, – **בְּאוֹתָהּ שֶׁעָה נִפְתָּחוּ הַשָּׁמַיִם –** abban a pillanatban feltárult a mennybolt, – **וַיִּרְאוּ מַלְאַכֵי הַשָּׁרָת –** a szolgálattévó angyalok meglátták [a megkötözött Izsákot], – **וְהָיוּ בּוֹכִים –** és sírtak. – **וַיִּרְדּוּ דְמָעוֹתֵיהֶם –** Könnyeik aláporoztak [az égből], – **וַיִּנְפְּלוּ עַל עֵינָיו –** és behullottak [Izsák] szemébe. – **לְפִיכָךְ –** Ettől homályosodott el a látása. – **דְּבַר אַחֵר –** Egy másik magyarázat: – **כִּדִּי –** Hogy Jákob megkaphassa az áldásokat.

וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא זָקְנָתִי, לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי. (בראשית כז, ב)

És [Izsák] szólt hozzá: „Lám, megöregedtem, nem tudom halálom napját...” (1Mózes 27:2.)

⁷⁹ 1Mózes 25:20.

⁸⁰ 5Mózes 9:24.

⁸¹ Mitől homályosodtak el a szemei?

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן – ...**nem tudom halálom napját...**⁸² – לא ידַעְתִּי יוֹם מוֹתִי
 קָרָה – Jehósuá ben Kárchá rabbi azt mondta: – אִם מְגִיעַ אָדָם לְפָרֵק אַבּוֹתָיו – amikor
 valaki közeledik ahhoz az életkorhoz, [amely életkorban] a szülei [meghaltak], – יָדָאג
 וְחָמַשׁ שָׁנִים – ideje aggódnia öt évvel korábban – וְחָמַשׁ שָׁנִים לְפָנֶיהֶן – és öt
 évvel azt [az életkort] követően. – וַיִּצְחַק הָיָה בֶן מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ – Izsák [ekkor]
 százhuszonhárom éves volt,⁸³ – אָמַר שָׁמָּא לְפָרֵק אִמִּי אֲנִי מְגִיעַ – és azt mondta: „Talán
 anyám életkorát érem meg, – וְהָיָא מִתָּה בֵּת מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְשָׁבַע – aki százhuszonhét
 esztendőskorában hunyt el,⁸⁴ – וְהָרִינִי בֶּן חָמַשׁ שָׁנִים סְמוּךְ לְפָרְקָהּ – és így most már
 kevesebb mint öt évnyre vagyok az ő korától.” – לְפִיכֶךָ לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי – Ezért:
 „Nem tudom halálom napját...” – שָׁמָּא לְפָרֵק אִמִּי – talán anyám korában, – שָׁמָּא
 לְפָרֵק אָבָא – talán atyám korában [fogok meghalni, aki 175 évesen hunyt el]⁸⁵].

וְעַתָּה שָׂא נָא כְּלִיךָ תְּלִיךָ וְקִשְׁתְּךָ, וְצֵא הַשְׂדֵּה וְצוּדָה לִי צִידָה צִידָה. (בראשית כז, ג.)

Most tehát vedd fegyvereidet, függő holmidat és íjadat, menj ki a mezőre és ejts nekem vadat. (1Mózes 27:3.)

שָׂא נָא – **vedd.** – לְשׁוֹן הַשְׂחָזָה – [A שָׂא (szá)] egy kifejezés, amely azt jelenti:
 élesíteni⁸⁶, – כְּאוֹתָהּ שֶׁשְׁנִינּוּ – ahogyan azt [a Misnában] tanultuk:⁸⁷ – אֵין מִשְׁחִיזִין אֶת
 – Egy kést nem szabad [fenőkövön] megélezni⁸⁸, – אָבַל מִשִּׂיאָה עַל גְּבִי חֲבָרְתָּהּ –
 de [מִשִּׂיאָה] (mászíá) végig lehet húzni egy másik kés [élén].⁸⁹ – [Izsák azt
 mondta:] „Élezd meg a késedet – וּשְׁחוּט יָפָה – és vágd le rendszeren [azt az állatot], –
 הֲלֵא תֵאכְלִלְנִי נְבִלָה – nehogy aztán növélá-⁹⁰val etess meg.”

תְּלִיךָ – **függő holmidat.** – חָרָבָךָ – [Azaz] a kardodat, – לְתִלּוּתָהּ –
 [amelyet azért neveznek így,] mert rendszerint [az ember övéről] függ [תְּלִיחָה (tlujá)].

⁸² Miért éppen ekkor kezdett el nyugtalanodni a halála miatt?

⁸³ Jákob 63 éves volt, amikor atyja áldásában részesült. Mivel Izsák 60 éves volt Jákob születésekor, így most 123 éves volt. Izsák, aki most már kevesebb mint öt évnyre volt anyja elhalálozási életkorától – Sára ugyanis 127 éves korában halt meg –, nyugtalanodni kezdett. (Rási a Brésit rábá 65:12-ről)

⁸⁴ 1Mózes 23:1.

⁸⁵ Uo. 25:7.

⁸⁶ Onkelossal ellentétben, aki ezt a szót egyszerűen úgy fordítja, *vedd*, Rási azzal érvel, hogy fölösleges lenne Izsák részéről felszólítani Ézsaut, hogy vigye magával vadászfelszerelését, Ézsau ugyanis nyilvánvalóan jobban értett ehhez, mint Izsák.

⁸⁷ Bécá 28a.

⁸⁸ Jom Tov-kor, azaz ünneppan.

⁸⁹ Ami engedélyezett, mert a kés élezésének nem ez a szokásos módja.

⁹⁰ Rituálisan nem megfelelően levágott négylábú állat vagy szárnyas.

וְלֹא מִן הַגָּזֵל – és ejts nekem. – מִן הַהֶפְקֵר – Gazdátlan [állatok] közül, –
– és nem rablott [jószágból].

וַעֲשֵׂה לִי מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִּי וְאֹכְלָהּ, בַּעֲבוּר תְּבָרְכָךָ נַפְשִׁי בְטָרִם אָמוֹת.
(בראשית כז, ד)

és készíts nekem ízletes ételt, amint én szeretem és hozd el nekem, hogy egyem, azért, hogy megáldjon lelkem, mielőtt meghalok (1Mózes 27:4.)

וּרְבֵקָה שָׁמְעַת בְּדַבָּר יִצְחָק אֶל עֵשָׂו בְּנוֹ, וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשְּׂדֵה לְצֹד צִיד לְהִבְיֵא. (בראשית כז, ה)
És Rebeka hallotta, amint Izsák fiával, Ézsauval beszélt. Ézsau elment a mezőre, hogy vadat ejtsen és elhozza. (1Mózes 27:5.)

להביא – מהו להביא – Mire utal itt a להביא (löhávi) szó? – אם לא ימצא ציד – [Ézsauinak az volt a szándéka,] hogy ha nem sikerül vadat ejtenie, – יביא מן הגזל – akkor majd rablás révén hoz [húst].⁹²

וּרְבֵקָה אָמְרָה אֶל יַעֲקֹב בְּנֵה לְאִמְרִי, הִנֵּה שָׁמְעַתִּי אֶת אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל עֵשָׂו אֲחִיךָ לְאִמְרֵי.
(בראשית כז, ו)

Rebeka pedig szólt Jákobhoz, az ő fiához, mondván: Íme, hallottam. amint atyád szólt Ézsauhoz, a te testvéredhez, mondván: (1Mózes 27:6.)

הִבִּיאָה לִּי צִיד וַעֲשֵׂה לִּי מִטְעָמִים וְאֹכְלָהּ, וְאַבְרָכְכָה לְפָנַי יְהוָה לְפָנַי מוֹתִי. (בראשית כז, ז)
‘Hozz nekem vadat és készíts nekem ízletes étet, hogy egyem; és megáldjalak az Örökkévaló előtt, mielőtt meghalok’. (1Mózes 27:7.)

‘ – az Örökkévaló előtt. – ברשותו – [Jelentése:] Az Ő beleegyezésével,
– שִׁיִּסְפִּים עַל יָדִי – hogy ő is jóváhagyja azt, amit teszek.

וַעֲתָה בְּנִי שָׁמַע בְּקֹלִי, לְאֲשֶׁר אָנִי מְצַוֶּה אֹתָךְ. (בראשית כז, ח)

Azért most fiam, hallgass szavamra, arra, amit én parancsolok neked (1Mózes 27:8.)

⁹¹ A להביא (löhávi) itt fölöslegesnek tűnik, hiszen nyilvánvalóan azért fog vadászni, hogy a vadat hazavigye.

⁹² A להביא (löhávi) azt hangsúlyozza, hogy bármi áron húst fog hazavinni.

לָךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים טָבִים, וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מִטְעָמִים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהָב.
(בראשית כז, ט)

Menj, kérlek, a nyájhoz és végy nekem onnan két jó kecskegödölyét, én elkészítem ízletes éteteknek atyád számára, ahogy szereti. (1Mózes 27:9.)

לי וקח לי – és végy nekem.⁹³ – A לי (li) jelentése: „abból, ami az enyém,” – וְאִינִם גָּזַל – és nem lopott tulajdon, – מֵעַל יְצָחָק – mert Izsák beleírta ezt a gondoskodó kitévelt – בְּכִתְבָתָּהּ – a házassági szerződésébe, – לְטוֹל שְׁנֵי – miszerint [Rebeka] minden nap elvehet két gidát a kecskék közül.

שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים – két jó kecskegödölyét. – וְכִי שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים הָיָה מֵאֲכָלוּ שֶׁל יְצָחָק – Izsák [egymaga] megevett két kecskegidát? – אֶלֶּא פֶּסַח הָיָה – [Nem,] csakhogy [éppen] peszách volt. – הָאֶחָד הֶקְרִיב לְפֶסַחוֹ – Egy [gidát tehát] peszáchi áldozatnak hozott, – וְהָאֶחָד עָשָׂה מִטְעָמִים – egyből pedig finom ételt készített. – בְּפָרְקֵי דְרַבֵּי אֱלִיעֶזֶר – [Ez a magyarázat] a *Pirké d'Rábi Eliezer*ben [található].⁹⁴

כַּטְעָם – ahogy szereti.⁹⁵ – כִּי טַעַם הַגְּדִי – Ugyanis a kecskegida íze – כַּטְעָם – hasonló a szarvashús ízéhez.

וְהִבֵּאתָ לְאָבִיךָ וְאָל, בְּעֵבֶר אֲשֶׁר יְבָרְכְךָ לְפָנַי מוֹתוֹ. (בראשית כז, י)

Te elviszed azt atyádnak, hogy egyék, azért, hogy megáldjon téged halála előtt (1Mózes 27:10.)

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל רִבְקָה אִמּוֹ, הֲנֵן עֹשֶׂה אֶחָי אִישׁ שְׂעִיר וְאֹנְכֵי אִישׁ חֶלֶק. (בראשית כז, יא)

És szólt Jákob anyjához, Rebekához: „Csak hogy testvérem Ézsau szőrös ember, én pedig sima bőrű ember vagyok. (1Mózes 27:11.)

איש שער – szőrös ember.⁹⁶ – בְּעַל שְׂעִיר – [Azaz] bozontos.

אוֹלֵי יְמֵשָׁנֵי אָבִי וְהִיטִי בְּעֵינָיו כְּמִתְעַתֵּעַ, וְהִבֵּאתִי עָלַי קָלְלָה וְלֹא בְרָכָה. (בראשית כז, יב)

Hátha megtapogat atyám és ámitónak fog tartani, akkor átkot hozok magamra, nem áldást. (1Mózes 27:12.)

יְמֵשָׁנֵי – megtapogat. – כְּמוֹ מְמַשֵּׁשׁ בְּצִהָרִים – Ez olyan, mint [a מְמַשֵּׁשׁ (mömásés)] a mömásés bácohorájim⁹⁷ [szókapcsolatban].

⁹³ Miért nem egyszerűen csak וְקַח (vökách) – végy? A לי (li) fölöslegesnek tűnik.

⁹⁴ 32. fejezet.

⁹⁵ Ha Izsák vadászni küldte Ézsaut, akkor nyilván vadhússra vágyott, őzre vagy szarvasra, például. Jákob nem volt vadász, mit tehetett hát?

⁹⁶ „Kecskeszerű” ember.

וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קָלְלָתְךָ בְּנִי, אֲךָ שָׁמַע בְּקִלְי וְלָךְ קַח לִי. (בראשית כז, יג)

És mondta neki az anyja: Rám a te átkod, fiam! Csak hallgass szavamra, menj, hozd el nekem (1Mózes 27:13.)

וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ, וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אָהָב אָבִיו. (בראשית כז, יד)

Ő ment, vette és elhozta anyjának; anyja pedig készített ízletes ételt, amint atyja szeretete. (1Mózes 27:14.)

וַתִּקַּח רֵבֶקָה אֶת בְּגָדֶיהָ עָשׂוּ בְּנֵהּ הַגָּדֹל הַחֲמֹדֹת אֲשֶׁר אָתָּה בְּבֵיתָ, וַתִּלְבָּשׁ אֶת יַעֲקֹב בְּנֵהּ הַקָּטָן. (בראשית כז, טו)

És elővette Rebeka Ézsauinak, nagyobbik fiának drága ruháit, melyek nála voltak a házban, és ráadta Jákobra, az ő ifjabbik fiára. (1Mózes 27:15.)

הַחֲמֹדֹת – drága [ruháit]. – הַנְּקִיּוֹת – [Jelentése:] a tisztákat, – כְּתַרְגוּמוֹ דְּכִתְיָא – ahogyan Onkelosz fordítja: *dáchjátá* [a tisztákat]. – דְּבָר אַחֵר – Egy másik magyarázat: – אֲשֶׁר אֵתָּן מִן נִמְרוֹד – Azokat, amelyeket Nimródól kívánt meg.⁹⁸

אֲשֶׁר אָתָּה בְּבֵיתָ – melyek nála voltak a házban.⁹⁹ – וַהֲלֹא כַּמָּה נְשִׁים הָיוּ לוֹ – De hát nem volt Ézsauinak több felesége is?! – וְהוּא מִפְּקִיד אֶצְל אִמּוֹ – Mégis az anyjának adta oda megőrzésre [a ruhákat]! – אֲלֵא שֶׁהָיָה בְּקִי בְּמַעֲשֵׂיהֶן – Ám [éppen mert nagyon is] jól ismerte praktikáikat, – וְחֹשְׁדָן – volt gyanakvó velük szemben.

וְאֵת עֹרֹת גְּדֵי הָעֲזִים הִלְבִּישָׁה עַל יָדָיו, וְעַל חֻלְקֹת צְוֹאנָיו. (בראשית כז, טז)

A kecskegödölyék bőrét pedig felöltötte a kezeire és nyaka simaságára; (1Mózes 27:16.)

וַתִּתֵּן אֶת הַמִּטְעָמִים וְאֵת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה, בְּיַד יַעֲקֹב בְּנֵהּ. (בראשית כז, יז)

és odaadta az ízletes ételt meg a kenyeret, melyet készített, Jákobnak; az ő fiának kezébe (1Mózes 27:17.)

⁹⁷ 5Mózes 28:29. „Tapogatózni fogsz délben.” A gyök a *מָשַׁשׁ* – tapint, érint, tapogat.

⁹⁸ Brésit rábá 65:16. A Midrás szerint Ézsau ezekért a ruhákért ölte meg Nimródót, aki szintén vadász volt.

⁹⁹ Hogyan kerültek Rebekához Ézsau ruhái?

וַיָּבֵא אֶל אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי, וַיֹּאמֶר הֲנָנִי מִי אַתָּה בְּנִי. (בראשית כז, יח)

Ez bement atyjához és mondta: Atyám! És azt mondta: Itt vagyok; ki vagy te, fiam? (1Mózes 27:18.)

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל אָבִיו אָנֹכִי עֹשׂוּ בְּכֹרֶךָ עֲשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי, קוּם נָא שָׁבָה וְאֶכְלָה מֵאֵינִי
בְּעָבוּר תִּבְרַכְנִי נִפְשָׁךָ. (בראשית כז, יט)

És Jákob így szólt atyjához: „Én vagyok Ézsau, elsősülötted; úgy cselekedtem, amint szóltál hozzám. Kelj föl, kérlek, ülj le és egyél vadamból, hogy megáldjon a lelked”. (1Mózes 27:19.)

[Úgy értette:] „Én vagyok, aki [éte]l hoz neked, – és Ézsau a te elsősülötted.”¹⁰⁰ – אָנֹכִי הִמְבִּיא לְךָ – **Én vagyok Ézsau, elsősülötted.**

– Sok mindent, amint szóltál hozzám.¹⁰² – **úgy cselekedtem.**

– Ezért – לָכֵן מִתְרַגֵּם אֶסְתַּחֲר – egy asztalhoz. – לְשׁוֹן מִסֵּב עַל הַשֻּׁלְחָן – **ülj le.** – שָׁבָה – Onkelosz úgy fordítja: *isztáchár*.

וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל בְּנוֹ מַה זֶה מֵהֵרֵת לְמִצָּא בְּנִי, וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֵלָיְךָ לְפָנָי. (בראשית כז, כ)

És mondta Izsák az ő fiának: Hogy is találtad ilyen hamar, fiam? És ő mondta: Mert elem rendelte az Örökkévaló, a te Istened. (1Mózes 27:20.)

וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב גִּשְׁהָ נָא וְאֶמְשָׁךְ בְּנִי, הֲאֵתָה זֶה בְּנִי עֹשׂוּ אִם לֹא. (בראשית כז, כא)

És szólt Izsák Jákobhoz: „Lépj közelebb, kérlek, hogy megtapogassalak, fiam, vajon te vagy-e valóban Ézsau fiam, vagy nem”. (1Mózes 27:21.)

– **...Lépj közelebb, kérlek, hogy megtapogassalak.**¹⁰³ – גִּשְׁהָ נָא וְאֶמְשָׁךְ – Izsák azt gondolta magában: – אין דָּרָךְ עֹשׂוּ – „Nem megszokott, hogy Ézsau – לְהִיּוֹת שֵׁם שְׂגוּר בְּפִיו – ilyen készségesen említse Isten Nevét, – וְזֶה – «Mert szerencsét adott az Örökkévaló, a te Istened.»¹⁰⁴ – אָמַר – ez meg itt azt mondta: – **אֵלָיְךָ** –

¹⁰⁰ De hát ez nem volt hazugság Jákob részéről?

¹⁰¹ Hát ez nem hazugság?

¹⁰² Azaz sok egyéb dolgot, amelyekről más alkalmakkor szóltál hozzám.

¹⁰³ Miért gyanakodott Izsák, hogy nem Ézsau jött be hozzá?

¹⁰⁴ 20. vers.

וַיִּגַשׁ יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשְׁחוּהוּ, וַיֹּאמֶר הִקְלָ קוֹל יַעֲקֹב וַהֲיָדִים יָדֵי עֵשָׂו. (בראשית כז, כב)
És Jákob közelebb lépett az atyjához, Izsákhhoz; ő megtapogatta, és így szólt: „A hang Jákob hangja, de a kezek Ézsau kezei”. (1Mózes 27:22.)

קוֹל יַעֲקֹב – ...**Jákob hangja...**¹⁰⁵ – שְׂמֵדָבָר בְּלִשׁוֹן תַּחֲנוּנִים – [Valójában arról van szó,] hogy [a hangjukat nem lehetett megkülönböztetni egymástól. Izsák csak Jákob beszédmodora miatt fogott gyanút. Jákob] kedvesen és esdekelve beszélt: – קוֹם נָא – „Kelj föl, kérlek.”¹⁰⁶ – אֲבָל עֵשָׂו בְּלִשׁוֹן קְנֻטוּרִיא דָּבָר – Míg ellenben Ézsau érdesebben fogalmazott: – יָקָם אָבִי – „Kelj föl, atyám!”

וְלֹא הִכִּירוּ כִּי הָיוּ יָדָיו כִּיָּדֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעָרָת, וַיִּבְרַכְהוּ. (בראשית כז, כג)
És nem ismerte föl; mert olyanok voltak a kezei, mint Ézsauinak, az ő testvérének kezei: szőrösek; és megáldotta őt. (1Mózes 27:23.)

וַיֹּאמֶר אֲתָהּ זֶה בְּנִי עֵשָׂו, וַיֹּאמֶר אָנִי. (בראשית כז, כד)
És szólt: „Te vagy az én Ézsau fiam?” És ő felelt: „Én vagyok”. (1Mózes 27:24.)

וְלֹא אִמַּר אָנִי עֵשָׂו – Ő nem azt felelte: „Én vagyok Ézsau,” – אֲלָא אָנִי – hanem azt: „Én vagyok.”

וַיֹּאמֶר הַגִּשָּׁה לִּי וְאֶכְלָה מֵאִיד בְּנִי לְמַעַן תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי, וַיִּגַּשׁ לוֹ וַיֵּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיִּשְׁתָּ. (בראשית כז, כה)

És mondta: Add ide nekem, hadd egyem fiam vadjából, hogy megáldjon a lelkem; és odaadta neki és ő evett, hozott neki bort és ő ivott. (1Mózes 27:25.)

וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו, גִּשָּׁה נָא וּשְׁקָה לִּי בְּנִי. (בראשית כז, כו)
És mondta neki Izsák, az ő atyja: Lépj csak ide és csókolj meg engem, fiam. (1Mózes 27:26.)

¹⁰⁵ Ha Izsák valóban felismerte Jákob hangját, akkor miért nem fogott azonnal gyanút, amikor ezt hallotta tőle: „Én vagyok Ézsau, elsőszülötted”? Továbbá, amikor Jákob anyjával beszélt, akkor látszólag csak azért aggódott, hogy atyja esetleg megérintheti. Attól miért nem tartott, hogy atyja felismerheti a hangját?

¹⁰⁶ 19. vers.

¹⁰⁷ És ekkor nem hazudott Jákob?

וַיִּגַּשׁ וַיִּשְׂקָ לּוֹ וַיִּרַח אֶת רִיחַ בְּגָדָיו וַיִּבְרַכְהוּ, וַיֹּאמֶר רָאֵה רִיחַ בְּנֵי כְּרִית שְׂדֵה אֲשֶׁר בָּרַכְנוּ יְהוָה.
(בראשית כז, כז)

Közelebb lépett és megcsókolta őt; ekkor megérezte ruháinak illatát és megáldotta őt. Így szólt: „Fiamnak illata olyan, mint a mező illata, melyet megáldott az Örökkévaló. (1Mózes 27:27.)

[Izsák] megérezte, stb. – וְהֵלֵא אֵין רִיחַ רַע יוֹתֵר – Hát nem úgy van, hogy nincs rosszabb szag, – מִשְׁטָף הָעֵדִים – mint a mosott kecskebőr szaga? – אֶלֶא מְלֻמָּד – Ez azonban azt tanítja [nekünk], – שְׁנִכְנַס עֲמוֹ רִיחַ גֵּן עֵדֶן – hogy az Édenkert illata jött be [Jáköbball].¹⁰⁸

– mint a mező illata, melyet megáldott az Örökkévaló. – שְׁנִתֵּן בּוֹ רִיחַ טוֹב – [Az Örökkévaló] olyan kellemes illatúvá tette, – וְזֶהוּ שְׂדֵה תְּפוּחִים – mint amilyen egy almáskert [illata].¹⁰⁹ – כֶּף דְּרִשׁוֹ רְבוּתֵינוּ זְכוּרֹנָם – Így magyarázták bölcseink.¹¹⁰

וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ, וְרֵב דָּגָן וְתִירֵשׁ. (בראשית כז, כח)

Adjon neked az Isten az ég harmatából és a föld kövérségéből, bőségesen gabonát és bort. (1Mózes 27:28.)

Adjon neked az Isten.¹¹¹ – יִתֵּן וַיִּחַזֵּר וַיִּתֵּן – [Jelentése:] Adjon újra meg újra.¹¹² – מִסָּב לְעִנְיֵן הָרֵאשׁוֹן – Ám az egyszerű jelentés szerint – וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ – [a] az előző kijelentésre utal vissza: – רָאֵה רִיחַ בְּנֵי שְׂנִתָּן לּוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – „Fiamnak illata,” amelyet Isten adott neki, – כְּרִית שְׂדֵה וְגוֹמֵר – „olyan, mint a mező illata,” stb. – וְעוֹד יִתֵּן לָךְ מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּגוֹמֵר – És „adjon neked” még „az Isten az ég harmatából,” stb. is.

– az ég harmatából. – כְּמִשְׁמַעוֹ – Értsd ezt szó szerint. – וּמִדְרָשֵׁי – Van még számos aggádikus értelmezése is [ennek].

– Isten. – מֵהוּ הָאֱלֹהִים – Miért az áll [a szövegben], hogy *háElohim*¹¹³ – אִם רָאוּי לָךְ יִתֵּן לָךְ – [Isten] igazságosan [fog megnyilvánulni veled szemben]. – בְּדִין –

¹⁰⁸ Midrás Brésit rábá 65:22.

¹⁰⁹ A Táánit 29b-ben a Toszáfot ezt úgy magyarázza, hogy az „alma” itt valójában az etrogra, azaz a cédrátcitromra utal.

¹¹⁰ Táánit 29b.

¹¹¹ Miért az összekötő וַיִּתֵּן (vöjiten) szóban?

¹¹² A וַיִּתֵּן jelentése itt: adni és adni.

¹¹³ Isten nevei közül az אֱלֹהִים (Elohim)-ban Isten *din*, azaz igazság, igazságosság attribútuma jut kifejeződésre. Isten (Elohim) minőségében jutalmazza és bünteti a

Ha megérdemled „adni fog neked,” – וְאִם לֹא יִתֶּן לְךָ – de ha nem, akkor nem fog „adni neked.”¹¹⁴ – אָבֵל לַעֲשׂוֹ אָמַר – Ézsauinak ugyanakkor azt mondta: – בֵּין צַדִּיק בֵּין רָשָׁע – [azaz] akár igazul viselkedsz, akár álnokul, – יִתֶּן לְךָ – Ő adni fog neked. – וּמִמֶּנּוּ לְמַד שְׁלֵמָה – Salamon tanult ebből, amikor megépítette a Szentélyt; – וּמִצַּדִּיק – imáját [ekképpen] alakította: – יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא בְּעַל אֱמוּנָה – a zsidó, aki hisz, – וְעַלֵּי הַדִּין – és [ezért] elfogadja a büntetés igazságosságát, – לֹא יִקְרָא עָלֶיךָ תִּגְרָר – nem fog panaszkodni Rád, – לְפִיכָּךְ וְנִתְּתָ לְאִישׁ כְּדָרְכֶיךָ – ezért „bánj mindenkivel tettei szerint... – אֲשֶׁר תִּדַּע אֶת לְבָבוֹ – hiszen egyedül te ismered minden embernek a szívét”¹¹⁶ – אָבֵל נִכְרִי מִחִסְרֵי אֱמָנָה – Egy bálványimádónak viszont nincs kellő hite, – וְעַלֵּי הַדִּין – ezért [Salamon] azt mondta: – אֲתָה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְגוֹמַר – „te hallgasd meg [az imát lakóhelyedről], a mennyből stb., – וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנִּכְרִי – és tedd meg mindazt, amit az idegen kér tőled,”¹¹⁷ – בֵּין רָאוּי בֵּין שְׂאִינוֹ רָאוּי – vagyis akár megérdemli, akár nem, – תֵּן לוֹ – add meg neki, – כִּדִּי שְׁלֵא יִקְרָא עָלֶיךָ תִּגְרָר – hogy ne panaszkodjon Rád.

יַעֲבֹדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ לְאֻמִּים הַגּוֹה גְבִיר לְאַחֶיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ בְּגִי אֲמָךְ, אֲרִרְיָךְ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ. (בראשית כז, כט)

Szolgáljanak téged népek, és boruljanak le előtted nemzetek, légy úr testvéreid fölött, és boruljanak le előtted anyád fiai, legyen átkozott, aki téged átkoz, és legyen áldott, aki téged áld. (1Mózes 27:29.)

Holott Jákob azt mondta Jehudának:¹¹⁸ – בְּגִי אֲמָךְ – „...atyád fiai...” – לְפִי שֶׁהָיוּ לוֹ בְּנִים – Ennek oka pedig az, hogy az ő (Jákob) gyerekei – מִכַּמְּהָ אִמָּהוּת – több anyától származtak, – וְכֹאן שְׁלֵא – míg ellenben ő [Izsák], aki csak egy asszonyt vett el, – אֲמָךְ בְּגִי – azt mondja: „Anyád fiai.”

...legyen átkozott, aki téged átkoz, és legyen áldott, aki téged áld. – אֲרִרְיָךְ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ – Holott a Bileámról szóló történetben az áll:¹¹⁹ – מְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ וְאֲרִרְיָךְ אָרוּר – „Áldott legyen mindenki, aki téged áld, és átko-

teremtményeket, mindenkit aszerint, amit érdemel. Az ún. יְהוָה Isten-névben Isten *ráchámim*, azaz irgalom, könyörület attribútuma fejeződik ki.

¹¹⁴ Tehát: וַיִּתֶּן לְךָ הַאֱלֹהִים (vöjiten lechá háElohim) – „Adjon neked az Igazságosság Istene.”

¹¹⁵ 39. vers.

¹¹⁶ 1Királyok 8:39.

¹¹⁷ Uo. 43.

¹¹⁸ 1Mózes 49:8.

¹¹⁹ 4Mózes 24:9.

zott legyen mindenki, aki téged átkoz.”¹²⁰ – הַצְדִּיקִים – [Ennek oka pedig az, hogy] az igazak – תְּחַלְתֶּם יְסוּרִים – először szenvednek – וְסוּפֵן שְׁלֹהָ – s [csak] végül [élvezhetik] a békességet; – וְאוֹרְרִיהֶם וּמַצְעֲרִיהֶם – imígyen tehát azok, akik átkozzák őket és fájdalmat okoznak nekik, – קוֹדְמִים לְמִבְרָכֵיהֶם – [időben] megelőzik az őket áldókat. – לְפִיכָּה יִצְחָק הַקְּדִים – Izsák tehát elsőként – קָלְלַת אוֹרְרִים – az átkozók átkát [említette meg], – לְבִרְכַת מְבָרְכִים – [s csak ezt követően] az áldók áldásait. – וְהַרְשָׁעִים – de végül szenvednek. – לְפִיכָּה בִלְעָם הַקְּדִים בְּרָכָה – Bileám ezért említette elsőként az áldást, – לְקַלְלָהּ – és [csak] utána az átkot.¹²¹

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלָה יִצְחָק לְבַרְךָ אֶת יַעֲקֹב וַיְהִי אָף יֵצֵא יֵצֵא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו, וַעֲשׂוּ אָחִיו בָּא מִצִּידוֹ. (בראשית כז, ל)

És történt, hogy amidőn Izsák elvégezte Jákob megáldását, és alig ment ki Jákob atyja, Izsák színe elől, megjött testvére, Ézsau a vadászatból. (1Mózes 27:30.)

יֵצֵא יֵצֵא – **alig ment ki.** – וְהָ יוֹצֵא וְנָה כָּא – Vagyis amint kilépett az egyik, belépett a másik.

וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מְטַעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו, וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקָם אָבִי וַיֵּאכַל מִצִּיד בְּנֹו בְּעִבּוֹר תְּבַרְכֵנִי וַיִּפְשָׁךְ. (בראשית כז, לא)

És ő is készített ízletes ételt és elvitte atyjának; és mondta az atyjának: Keljen föl atyám és egyék fiának vadjából, azért, hogy megáldjon engem a te lelked (1Mózes 27:31.)

וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי אַתָּה, וַיֹּאמֶר אֲנִי בְנֶךָ כְּכֹרֶךָ עֲשׂוּ. (בראשית כז, לב)

És mondta neki Izsák, az ő atyja: Ki vagy te? És ő mondta: Én vagyok fiad, a te elsősülötted Ézsau (1Mózes 27:32.)

וַיִּתְרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְדֹלָה עַד מָאֵד וַיֹּאמֶר מִי אַפּוֹא הוּא הַצִּיד צִיד וַיָּבֵא לִי וַאֲכַל מִכָּל בְּטָרָם תְּבוֹא וְאַבְרָכָהוּ, גַּם בְּרוּךְ יִהְיֶה. (בראשית כז, לג)

¹²⁰ Azaz fordított a sorrend – az áldók vannak elsőként említve.

¹²¹ Jóllehet Bileám megáldotta az izraelitákat, de ezt az ő saját szemszögéből tette, ahol a boldogság megelőzi a szenvedést.

Erre Izsák nagyon megrémült és szólt: „Ki az akkor, aki vadat ejtett és elhozta nekem, és én ettem mindenből, mielőtt jöttél és megáldottam őt; és ő áldott is lesz”. (1Mózes 27:33.)

וַיִּחְרַד – megrémült. – כְּתִרְגוּמוֹ וּתְוָה – Onkelosz fordításában: *utvá*, – לְשׁוֹן תְּמִיָּה – amely egy megdöbbenést jelentő kifejezés.¹²² – וּמִדְרָשׁוֹ – Midrási értelmezése¹²³ azonban a következő: – רָאָה גִיּוֹהָם פְּתוּחָה מִתְחַתִּיו – Azt látta, hogy megnyílik alatta a *Géhinom*^{124 125}.

מִי אִפּוּא – Ki az akkor. – לְשׁוֹן לְעֶצְמוֹ – [Az אִפּוּא (*éfo*)] egy független szó¹²⁶, – וְאִפּוּא אִיָּה פֹה – [Ebben a kontextusban az] אִפּוּא (*éfo*) egy az אִיָּה פֹה (*ájé po*)¹²⁸ [szavakból összevont szó], – מִי הוּא וְאִיָּה הוּא – [vagyis] ki az és hol van az, – הַצֵּד צִיד – aki vadat ejtett?

וְאֵנִי כָּל מִלְּךָ – és én ettem mindenből.¹²⁹ – מִכָּל טַעְמִים שֶׁבְּקִשְׁתִּי לְטַעֵם – [Jelentése:] minden ízt, amelyet ízlelni kívántam, – טַעַמְתִּי בּוֹ – valóban képes voltam ízlelni.¹³⁰

וְגַם בְּרוּךְ יְהִי – és ő áldott is lesz.¹³¹ – שְׁלֵא תֵאמַר – Hogy ne mondhasd, – לֹא נָטַל אֶת – hogy ha Jákob nem járt volna túl az apja eszén, – הַבְּרָכוֹת – akkor nem kapta volna meg az áldásokat. – לְכֹךְ הַסִּפִּים – Ezért [Izsák] megerősítette [amit nem sokkal azelőtt tett], – וַיִּבְרַךְ מְדַעְתּוֹ – és [ezúttal] tudatosan megáldotta [Jákobot].

כְּשָׁמַע עָשׂוֹ אֶת דְּבָרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צָעָקָה גְּדוֹלָה וּמְרָה עַד מָאֵד, וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכְנִי גַם אֲנִי אָבִי. (בראשית כז, לד)

Amint Ézsau hallotta az ő atyjának szavait, fölkiáltott nagy és keserves kiáltással, szerfelett és mondta atyjának: Áldj meg engem is atyám! (1Mózes 27:34.)

¹²² Noha a הַרְרָה rendszerint félelmet és szorongást fejez ki.

¹²³ Tánchumá 11. fejezet.

¹²⁴ A „pokol”.

¹²⁵ E szerint a magyarázat szerint a הַרְרָה félelmet és szorongást jelent.

¹²⁶ Azaz nincs közös gyöke egyetlen más héber szóval sem.

¹²⁷ Azaz a szöveggörnyezettől függően számos különféle jelentése lehet.

¹²⁸ אִיָּה פֹה (*ájé po*) – „hol itt”.

¹²⁹ A מִכָּל (*mikol*) itt feleslegesnek tűnik.

¹³⁰ Ézsau megkérdezte az apját, milyen ízű volt az étel, és Izsák erre azt válaszolta, hogy azonosítani tudott benne minden olyan ízt, amire vágyott.

¹³¹ Miért áldotta meg itt újra Jákobot Izsák?

וַיֹּאמֶר בָּא אַחִיךָ בְּמִרְמָה, וַיִּקַּח בְּרִכְתּוֹךָ. (בראשית כז, לה)

És ő azt mondta: „Eljött testvéred ravaszsággal és elvette a te áldásodat”. (1Mózes 27:35.)

בְּמִרְמָה – ravaszsággal. – בְּחֵכְמָה – [Azaz] okossággal.¹³²

וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַעַמִּים אֶת בְּרִכְתִּי לָקַח וְהִנֵּה עָתִיד לָקַח בְּרִכְתִּי, וַיֹּאמֶר הֲלֵא אֶצְלַתָּ לִּי בְרִכָּה. (בראשית כז, לו)

Ő pedig így szólt: „Nem joggal nevezték-e őt el Jákobnak, két ízben álnokul bánt el velem: elvette elsősülöttségemet és most elvette áldásomat is”. És mondta: „Számomra nem tettél el áldást?” (1Mózes 27:36.)

לְשׁוֹן תִּימָה הוּא – **Nem joggal nevezték-e őt el [Jákobnak]?** – Ez [a הֲכִי (*háchi*)] egy hitetlenkedő kérdést [bevezető] terminus¹³³, – כְּמוֹ הֲכִי אַחִי אַתָּה – akárcsak az „Azért, mert testvérem vagy”¹³⁴ [szövegrészben]. – שְׂמָא לְכַף נִקְרָא שְׁמוֹ – [Azaz] talán ezért nevezték el יַעֲקֹב (*Jáákov*)-nak, – אַל עַל שֵׁם סוּפוֹ – a jövő miatt, – לְעֵקֶבֶנִי – mert úgy kellett történnie, hogy túljárjon az eszemen [לְעֵקֶבֶנִי (*löákvéni*)]. – תַּנְחומָא – A [Midrás] Tánchumá[ból]:¹³⁵ – לָמָּה תָּרַד יִצְחָק – Miért rémült meg Izsák? – אָמַר – Azt mondta: – יֵשׁ בִּי – „Talán valami bűn fészkel bennem, – שְׁבִרְכָתִי קָטָן – az vett rá, hogy az ifjabbikat áldjam meg – אֶל לְפָנַי גְּדוֹל – az idősebb előtt, – וְשִׁנִּיתִי סֵדֶר הַיְיָ – felcserélve születésük rendjét.” – הַתְּחִיל עֲשׂוֹ מִצְעֵק – Ézsau ekkor kiáltozni kezdett: – וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַעַמִּים – „Ez kétszer is túljárt az eszemen!” – אָמַר לוֹ – [Mire] az apja azt kérdezte: – מָה עָשָׂה לְךָ – „Mit tett veled?” – אָמַר לוֹ – [Ézsau] azt felelte: – אֶת בְּרִכְתִּי לָקַח – „Elvette tőlem az elsősülöttségi jogomat!” – אָמַר – [Izsák ekkor] azt mondta: – בְּכֶף הָיִיתִי מִצֵּר וְחָרַד – „Hát ezért rémültem meg annyira, – שְׂמָא עֲבַרְתִּי עַל שׁוֹרֵת הַדִּין – hogy esetleg vétettem a törvény ellen¹³⁶, – עַכְשָׁו לְבָכוֹר בְּרִכְתִּי – most viszont [látom már], hogy valójában az elsősülöttest áldottam meg.¹³⁷ – וְגַם בְּרוּךְ יְהִיָּה – „Ő áldott is lesz.”

¹³² Noha a בְּמִרְמָה (*bömiramá*) gyakran azt jelenti, hogy *csellel*, Itt Rási mégis Onkelossal ért egyet, aki בְּחֵכְמָה (*böchochmá*)-nak [okossággal, bölcsességgel] fordítja.

¹³³ Azaz „Hát nem ezért nevezték őt el Jáákov-nak?”

¹³⁴ Lentebb 29:15.

¹³⁵ 23. fej.

¹³⁶ Vagyis, hogy netán igazságtalanul jártam el.

¹³⁷ Amikor Jákobot megáldottam.

וַיַּעֲבֹדֵנִי – álnokul bánt el velem. – כְּתִרְגֹּמוֹ וְכַמְנִי – Onkelosz fordításában: *vöchámáni*, – אַרְבֵּי – [vagyis] törbe csalt engem. – וְאַרְבַּ וְכַמְן – A וְאַרְבַּ (*vöáráv*) [szót Onkelosz] וְכַמְן (*uchmán*)[-nak fordítja]¹³⁸. – וַיֵּשׁ מִתְּרַגְּמִין וְחַמְנִי – A Targum más verzióiban *vöchámáni* szerepel, – נִתְחַכֵּם לִי – [ami azt jelenti, hogy] túljárt az eszemen.

אֶצְלָתְךָ – tettél el. – לְשׁוֹן הַפְּרָשָׁה – Kifejezés, amely azt jelenti: elvesz, félretesz, – כְּמוֹ וַיֹּאצֵּל – mint a וַיֹּאצֵּל (*vájácel*) [„elvett” szó]¹³⁹.

וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֲנִי גִבִּיר שְׂמֵתִיו לָךְ וְאֵת כָּל אֲחָיו נָתַתִּי לוֹ לְעַבְדִּים וְדָגַן וְתִירֵשׁ סִמְכַתִּיו, וְלָכֵה אִפּוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי. (בראשית כז, לו)

És Izsák felelt, és így szólt Ézsauhoz: „Bizony úrrá tettem meg őt feletted, és testvéreit mind szolgálakul adtam néki, gabonával és musttal gyarapítottam őt; érted tehát hol tehetnék valamit fiam?” (1Mózes 27:37.)

הֲנִי גִבִּיר – ...Bizony úrrá... – בְּרַכָּה זוֹ שְׁבִיעִית הִיא – Ez a hetedik áldás, [amelyet Jákob kapott Izsáktól],¹⁴⁰ – וְהוּא עוֹשֶׂה אוֹתָהּ רֵאשׁוֹנָה – ő [Izsák] mégis elsőként említi, [amikor Ézsauhoz beszél]! – אֶלָּא – Ám [ennek az a magyarázata, hogy] – אָמַר לוֹ – [tulajdonképpen] azt mondta neki [Ézsauinak]: – מֶה תוֹעֵלֶת לָךְ בְּבְרַכָּה – „Mi hasznod lesz abból, ha megáldalak? – אִם תִּקְנֶה נְכֹסִים שְׁלוֹ הֵם – Hiszen, ha vagyont szerzel, az az övé [Jákobé] lesz, – שְׁהֲרִי גִבִּיר שְׂמֵתִיו לָךְ – mert úrrá tettem őt fölötted, – וּמֶה שְׂקָנָה – és bármit szerezzon is egy szolgál, az úgyis az uráé.”

וְלָכֵה אִפּוֹא מָה אֶעֱשֶׂה – ...érted tehát hol tehetnék valamit... – אִיִּה פֶה אֲבָקֶשׁ – [Az אִפּוֹא (*éfo*) itt azt jelenti:] „Hol található valamit, – מֶה לַעֲשׂוֹת לָךְ – amit tehetnék érted?”

וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל אָבִיו הַבְּרַכָּה אַחַת הוּא לָךְ אָבִי בְּרַכְנִי גַם אֲנִי אָבִי, וַיֵּשֶׂא עֵשָׂו קִלּוֹ וַיִּבְרָךְ. (בראשית כז, לח)

És Ézsau szólt atyjához: „Csak egy áldásod van-e neked, atyám? áldj meg engemet is, atyám”. És fölemelte Ézsau hangját és sírt. (1Mózes 27:38.)

הֲנִי גִבִּיר – Csak egy áldásod van-e neked? – לְשׁוֹן תְּמִיָּה – הִיא זוֹ מִשְׁמַשֵּׁת לְשׁוֹן תְּמִיָּה – A [הַבְּרַכָּה (*háuráchá*)] הִי-je itt hitetlenkedést van hivatva kifejezni, – כְּמוֹ הַבְּמִתְנִים –

¹³⁸ 5Mózes 19:11.

¹³⁹ 4Mózes 11:25.

¹⁴⁰ Az első hat a következő: 1. az ég harmata; 2. a föld bősége; 3. bőséges gabonatermés; 4. bor; 5. a népek szolgálni fogják; 6. leborulnak előtte a nemzetek.

mint a *hábömáchánim*¹⁴¹ – הַשְּׁמָנָה הִיא – a *hásmená hi*,¹⁴² – הַכְּמוֹת נָבַל – és a *hákömot návál*¹⁴³ [szövegrészekben].

וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו, הֲנִיָּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל. (בראשית, כז, לט)

És felelt atyja Izsák és így szólt hozzá: „Íme, a föld kövérsége és felülről az ég harmata lesz lakóhelyed... (1Mózes 27:39.)

מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וּגּוֹמֵר – a föld kövérsége. – זו איטליָא שֶׁל יוֹן – Ez Itáliának arra a részére utal, amely Görögországhoz tartozik.

וְעַל תְּרֻבָּךְ תַּחֲיֶה וְאֵת אַחִיךָ תַּעֲבֹד, וְהָיָה כְּאִשֶּׁר תָּרִיד וּפְרֻקָתְךָ עָלַי מֵעַל צְנוּאָרְךָ. (בראשית, כז, מ)

Kardod után élsz és testvéred szolgálod: de eljön az idő, hogy bankódni fogsz, és lerázod igáját nyakadról.” (1Mózes 27:40.)

וְעַל תְּרֻבָּךְ – Kardod után. – [A תְּרֻבָּךְ (vöál chárböchá)] ugyanaz, mint a böchárböchá [„kard által/révén”]. – יֵשׁ עַל שֶׁהוּא בְּמָקוֹם אוֹת ב' – Az néha a ב helyett áll, – mint a „[[ál chárböchem]] Kardotokban bíztok”¹⁴⁴ [szövegrészekben]. – [Az ál chárböchem ugyanaz, mint a böchárböchem, – az al civotám¹⁴⁵ – az al civotám – [ugyanaz, mint a] böcivotám.

de eljön az idő, hogy bankódni fogsz. – [A לְשׁוֹן צַעַר – [A תָּרִיד (tárid)] bánatot vagy fájdalmat jelent, – כמו אָרִיד בְּשִׁיחֵי – mint az árid böszichi¹⁴⁶ [szövegrészekben]. – [Izsák] azt akarta mondani: – כְּשִׁיעֲבֹרוּ יִשְׂרָאֵל – „Amikor majd Izrael áthágja a Tóra [törvényeit] – וְיִהְיֶה לְךָ פֶתַח חוֹן פֶּה – és neked lesz okod – לְהִצְטַעַר עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁנִּטַּל – bankódni az áldások miatt, amelyet [Jákok] elvett [tőled]¹⁴⁷, – [akkor majd] »lerázod igáját«” stb.

וַיִּשְׁטֹם עֲשׂוֹ אֶת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּרַכוּ אָבִיו, וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ בְּלָבוֹ יִקְרְבוּ יָמֵי אָבֶל אָבִי וְאֶהְרָגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי. (בראשית, כז, מא)

¹⁴¹ 4Mózes 13:19. „vajon táborokban [vagy várakban]?”

¹⁴² Uo. 20. „vajon kövér-e?”

¹⁴³ 2Sámuel 3:33 „Úgy kellet meghalnia, mint egy elvetemültnek?”

¹⁴⁴ Jechezkél 33:26.

¹⁴⁵ 2Mózes 6:26. „seregeik szerint”.

¹⁴⁶ Zsoltárok 55:3. „bánatomban siránkozom”.

¹⁴⁷ Mert úgy érzed majd, hogy nem érdeklik meg az áldásokat.

És meggyűlölte Ézsau Jákobot áldása miatt, amellyel atyja megáldotta, és mondta Ézsau magában: Közelednek a gyásznapok atyám miatt, és akkor majd megölöm testvéremet, Jákobot. (1Mózes 27:41.)

כְּמִשְׁמְעוּ – 148 – **Közelednek a gyásznapok atyám miatt.** 148 – **יִקְרְבוּ יְמֵי אָבְל אָבִי** – Értsd ezt szó szerint¹⁴⁹: – **שְׁלֵא אֲצַעַר אֶת אָבִיא** – „Így majd nem okozok fájdalmat atyámnak.” – **וּמִדְרַשׁ אֲגָדָה לְכַמָּה פְּנִימֵי יֵשׁ** – Ennek számos magyarázata létezik még a Midrás Ágádában.

וַיַּגֵּד לְרַבְקָה אֶת דְּבָרֵי עֲשׂוֹ בְּנֵה הַגָּדֹל, וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיִצְחָק בְּנֵה הַקָּטָן וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֲשׂוֹ אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהַרְגֶךָ. (בראשית כז, מב)

És hírül vitték Rebekának nagyobbik fiának, Ézsauinak szavait; és ő elhivatta kisebbik fiát, Jákobot s szólt hozzá: „Íme testvéred Ézsau azzal vigasztalja magát, hogy meg akar ölni. (1Mózes 27:42.)

וַיַּגֵּד לְרַבְקָה – És hírül vitték Rebekának. – **בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ הִגִּיד לָהּ** – Az Isteni Szellem révén értesült róla, – **מֵה שֶׁעֲשׂוֹ מַהֲרִיר בְּלִבּוֹ** – hogy mit tervez Ézsau.

וַיַּגֵּד לְרַבְקָה – vigasztalja magát. 150 – **נָחַם עַל הָאֲחִינָה** – [Jelentése:] „Bánja a [köztetek fennálló] testvéri viszonyt, – **לְחַשׁוֹב מִחֻשְׁבָּה אַחֶרֶת** – [és] más, [nem éppen testvéri] terveket forgat a fejében, – **לְהִתְנַכֵּר לָךְ** – [mégpedig azt,] hogy elhidegül tőled – **וּלְהַרְגֶךָ** – és megöl téged.” – **וּמִדְרַשׁ אֲגָדָה** – A Midrás Ágádá¹⁵¹ [ezt a következőképpen] magyarázza: – **כְּבָר אָתָּה מֵת בְּעֵינָיו** – „Az ő szemében te már halott vagy, – **וְשָׁתָה עָלֶיךָ כּוֹס שֶׁל תְּנַחֲוּמִין** – és már ki is itta fölötted a vigasz poharát.¹⁵²” – **וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ** – Az egyszerű magyarázat szerint – **לְשׁוֹן תְּנַחֲוּמִים** – [a szó] vigaszt jelent, – **מִתְנַחֵם הוּא עַל הַבְּרִיכוֹת** – [azaz Ézsau] azzal fogja megvigasztalni magát az [elvesztett] áldásokért, – **בְּהִרְגָתְךָ** – hogy megöl téged.

וַעֲפָה בְּנֵי שְׁמַע בְּקִלִּי, וְקוֹם בְּרַח לָךְ אֵל לְבֵן אָחִי תְּרַנָּה. (בראשית כז, מג)

Azért most fiam, hallgass szavamra! Kerekedj föl és menekülj Lábánhoz, az én fivéremhez, Choromba; (1Mózes 27:43.)

וַיִּשְׁבְּתָה עִמּוֹ יְמֵים אַחָדִים, עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב תָּמַת אָחִיךָ. (בראשית כז, מד)

¹⁴⁸ Miért akart várni addig?

¹⁴⁹ Azaz nincs semmilyen rejtett vagy bonyolult értelmezése; a szöveg önmagáért beszél.

¹⁵⁰ A szó *mitnáchém* gyökének két jelentése van: 1. vigasztalódni, 2. (meg)bánni, sajnálni, fájlalni valamit.

¹⁵¹ Szotá 13a.

¹⁵² Szokás volt, hogy a közeli rokonok „vigaszpoharat” ürítettek az elhunytért.

és maradj nála egy ideig, amíg lecsillapodik testvéred indulata, (1Mózes 27:44.)

אַחַדִּים – egy ideig. – מוֹעֲטִים – [Azaz] néhány [hétig, hónapig...].

עַד שׁוֹב אַף אַחִיד מִמֶּךָ וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ וְשָׁלַחְתִּי וְלִקְחָתִיךָ מִשָּׁם, לָמָּה אֲשַׁכַּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד. (בראשית כז, מה)

„...Amíg elfordul tőled testvéred haragja, és elfelejti, amit ellene elkövettél, akkor elküldök majd érted, és elhozlak onnan. Miért fosztassam meg mindkettőtöktől egy napon?” (1Mózes 27:45.)

לָמָּה אֲשַׁכַּל – ...Miért fosztassam meg... – אָהֳיָה שְׁכוּלָה מִשְׁנֵיכֶם – [vagyis: miért] legyenek megfosztva mindkettőtöktől. – הַקּוֹבֵר אֶת בְּנָיו קְרוֹי שְׁכוּל – Azt, aki eltemeti a gyermekeit, „megfosztott, elhagyatott”-nak nevezik. – וְכֵן בְּיַעֲקֹב אָמַר – Hasonlóképp, Jákobbal kapcsolatban, ez áll:¹⁵³ – כְּאֲשֶׁר שָׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי – „Én pedig, ha már meg vagyok fosztva gyermekeimtől, hát legyenek megfosztva.”

גַּם שְׁנֵיכֶם – ...mindkettőtöktől...¹⁵⁴ – אִם יָקוּם עָלַיךָ – „Ha ellened támad, – וְעָמְדוּ בְּנָיו וַיִּהְרָגוּךָ – akkor gyermekei ellened fognak támadni, és megölnék téged.” – וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִזְרָקָה בָּהּ – Itt [Rebekát] megszállta a prófécia ihlete, – וַיִּנְתְּבָאָה – és megjövendölte, – שְׁבִיּוֹם אֶחָד יָמוּתוּ – hogy ugyanaznap fognak meghalni, [Jákob és Ézsau,] – כְּמוֹ שְׁמִפּוֹרֶשׁ בְּפָרֶק הַמִּקְנָא לְאִשְׁתּוֹ – amint az a *Hámökáné löisto* kezdetű [talmudi] fejezetben kifejtésre kerül.¹⁵⁵

וְתֹאמַר רֵבֶקָה אֶל יִצְחָק קִצְתִּי בְּחַיִּי מִפְּנֵי בְנוֹת חַת, אִם לֵקַח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חַת כְּאֵלֶּה וּמִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים. (בראשית כז, מו)

És Rebeka szólt Izsákhhoz: „Meguntam az életemet Hét leányai miatt. Ha Jákob ilyen hettita leányt venne feleségül, amilyenek ezek, az ország leányai, akkor mi jót ad nekem az élet?” (1Mózes 27:46.)

קִצְתִּי בְּחַיִּי – Meguntam az életemet. – מְאֻסְתִּי בְּחַיִּי – [Jelentése:] „Megundorodtam az életemtől.”

וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְכַרְדּוּ אֹתוֹ, וַיִּצְנֶהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן. (בראשית כח, א)

¹⁵³ 1Mózes 43:14.

¹⁵⁴ Miért érezte azt Rebeka, hogy mindkettőjüket elveszítheti?

¹⁵⁵ Szotá 13a. A Gemará ezen a helyen elbeszéli, hogy Ézsau megkísérelte megakadályozni, hogy Jákobot a Machpéla barlangban temessék el, mire aztán Chusim ben Dán lecsapta Ézsau fejét. Így teljesedett be Rebeka próféciája.

És szólította Izsák Jákobot, megáldotta őt, megparancsolta neki és mondta neki: Ne vegyél feleséget Kánaán leányai közül (1Mózes 28:1.)

קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמה, וקח לך משם אשה מבנות לבן אחי אמה.
(בראשית כח, ב)

...kelj föl, menj Paddán-Arámba, anyád atyjának, Betuélnek házába és onnan végy magadnak feleséget, Lábánnak, anyád testvérének leányai közül. (1Mózes 28:2.)

פדנה – Paddán[-Arámba]. – כמו לפדן – Ugyanaz, mint a löPádán.

ביתת בתואל – Betuélnek házába. – לבית בתואל – [Ugyanaz, mint a] lövét Bötuel. – כל תבה שצריכה למ"ד בתחלתה – Bármely szó, amely l prefixumot kíván, – הקטיל לה ה"א בסופה – kaphat [helyette] egy a végéhez toldott ה-t.

ואל שדי יברך אתך ויפרך ויברך, והיית לקהל עמים. (בראשית כח, ג)

A Mindenható Isten pedig áldjon meg, szaporítson és sokasítson meg, hogy népek gyülekezetévé légy, (1Mózes 28:3.)

ואל שדי – A Mindenható Isten pedig.¹⁵⁶ – מי שדי בברכותיו – „Ő, akinek elegendő¹⁵⁷ áldása van – למתברכין מפיו – azok számára, akik Átala áldottak, – יברך – Ő áldjon meg téged.”

ויפן לך את ברפת אברהם לך ולזרעך אתה, לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלהים לְאַבְרָהָם. (בראשית כח, ד)

...és adja neked Ábrahám áldását, neked és ivadékaidnak, hogy elfoglaljad az országot, ahol tartózkodtál, amelyet Isten Ábrahámnak adott.” (1Mózes 28:4.)

את ברפת אברהם – Ábrahám áldását. – שאמר לו – [Ez arra vonatkozik,] amelyet Ő mondott neki: – ואעשה לגוי גדול – „És nagy néppé teszek téged”¹⁵⁸ – יהיו אותן ברכות אמורות – „... és áldottak lesznek ivadékaidban”¹⁵⁹ – בשבילך – Lettek légyen azok az áldások reád vonatkoztatva is mondván. – ומך יצא – Származzék tőled az a nemzet – וְאוֹתוֹ הַזֶּרַע הַמְּבוֹרָךְ – és azok az áldott ivadékok is.

¹⁵⁶ Istennek miért éppen ez a neve szerepel itt?

¹⁵⁷ A שדי hasonlít a שדי (sedáj)-hoz – „akinek van elegendő”.

¹⁵⁸ Fentebb 12:2.

¹⁵⁹ Fentebb 22:18.

וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיִּלְךָ פְּדָנָה אֲרָם, אֶל לָבָן בֶּן בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי אֲחֵי רֵבֶקָה אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו.
(בראשית כח, ה)

És Izsák elküldte Jákobot és ő elment Paddán-Arámba, Lábánhoz, az arameus Betuél fiához, aki Rebekának, Jákob és Ézsau anyjának testvére volt. (1Mózes 28:5.)

Nem tudom, hogy ez mit tanít nekünk.¹⁶⁰ – איני יודע מה מְלַמְּדֵנוּ – **Jákob és Ézsau anyjának.** – אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו

וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי בָרַךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְשָׁלַח אֹתוֹ פְּדָנָה אֲרָם לְקַחַת לוֹ מְשָׁם אִשָּׁה, בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיֵּצֵאוּ עָלָיו לֵאמֹר לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן. (בראשית כח, ו)

És látta Ézsau, hogy Izsák megáldotta Jákobot, és elküldte őt Páddán-Árómba, hogy vegyen magának onnan feleséget, midőn megáldotta őt és megparancsolta neki, mondván: Ne vegyél feleséget Kánaán leányai közül! (1Mózes 28:6.)

וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו וְאֶל אִמּוֹ, וַיִּלְךָ פְּדָנָה אֲרָם. (בראשית כח, ז)

...és Jákob engedelmeskedett atyjának és anyjának, és elment Paddán-Arámba. (1Mózes 28:7.)

Ez az előző témához kapcsolódik: – **és Jákob engedelmeskedett.** – מְחַבֵּר לְעֵינֵינוּ שֶׁל מַעֲלָה – **Amikor Ézsau látta, hogy Izsák megáldotta, stb., –** וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי בָרַךְ יִצְחָק וְגוֹמֵר – **és hogy elküldte [Jákobot] Páddán-Árámba –** וְהִלְךָ – **és hogy Jákob engedelmeskedett atyjának –** וְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְשָׁלַח אֹתוֹ פְּדָנָה אֲרָם – **és hogy Kánaán lányai züllöttek, –** וְהָלַךְ גַּם הוּא אֶל יִשְׁמָעֵאל – **akkor ő is [fogta magát] és elment Jismáélhez.¹⁶¹**

וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי רְעוּת בְּנוֹת כְּנָעַן, בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו. (בראשית כח, ח)

Látta tehát Ézsau, hogy visszatetszők Kánaán leányai Izsáknak, az ő atyjának szemeiben, (1Mózes 28:8.)

וַיִּלְךָ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל, וַיִּקַּח אֶת מְחֻלַּת בֵּית יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם אֲחֹת נְבוֹיֹת עַל נִשְׂוֹ לוֹ לְאִשָּׁה. (בראשית כח, ט)

¹⁶⁰ Hiszen mostanra már mindnyájan jól tudjuk, hogy Rebeka az édesanyjuk volt.

¹⁶¹ Hogy akárcsak Jákob, ő is saját családjából vegyen feleséget magának.

...és Ézsau elment Ismáélhoz és elvette feleségei mellé feleségül Máchálátot, Ismáélnak, Ábrahám fiának leányát, Nevájót nővérét. (1Mózes 28:9.)

אַחַת נְבִיּוֹת – Nevájót nővérét. – מִמִּשְׁמַע שְׁנֵאֲמַר בֵּת יִשְׁמָעֵאל – Abból, hogy „Jismáél leányát,” következtetés révén – אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא אַחַת נְבִיּוֹת – nem tudhatom-e, hogy ő Nevájót nővére?¹⁶² – אֶלָּא לְמַדְנֵוּ – [Valóban,] ám [ezt itt azért közli velünk a Szentírás,] hogy megtanítsa nekünk, – שְׁמַת יִשְׁמָעֵאל מִשְׁיַעֲדָה לְעֶשָׂר – hogy Jismáél meghalt, miután odaigérté [Máchálátot] Ézsauanak, – קוֹדֵם נִשׂוּאָיָהּ – [de még] az esküvő előtt, – וְהַיָּאָה נְבִיּוֹת אַחִיָּהּ – és [így a lányt] a bátyja, Nevájót adta feleségül.

– וְלְמַדְנֵוּ – Ebből azt is megtudjuk, – שְׁהָיָה יַעֲקֹב בְּאוֹתוֹ הַפָּרֶק בֶּן שְׁשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים – hogy Jákob hatvanhárom éves volt ekkoriban, – שְׁהָיָה יִשְׁמָעֵאל בֶּן שִׁבְעִים וָאַרְבַּע שָׁנִים – ugyanis Jismáél hetvennégy éves volt Jákob születésekor. – אַרְבַּע אֲרָבַע – Jismáél tizennégy évvel volt idősebb, mint Izsák¹⁶³, – וַיִּצְחָק בֶּן שְׁשִׁים שָׁנָה בְּלִדְתָּ אוֹתָם – és Izsák hatvanéves volt, amikor ők [ti. Ézsau és Jákob] megszülettek,¹⁶⁴ – הָרִי שִׁבְעִים וָאַרְבַּע – ami összesen hetvennégy [Jismáél életkora]. – וְשָׁנֹתָיו הָיוּ מֵאָה וְשָׁלֹשׁ וְשִׁבְעִים – Ő [azaz Jismáél] összesen 137 évet élt, – וְשָׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל וְגוֹמֵר – amint írva van: „És ezek Ismáélnak életévei: [százharminchét év].”¹⁶⁵ – וְיַעֲקֹב כְּשָׁמַת יִשְׁמָעֵאל בֶּן שְׁשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים הָיָה – Következésképp Jákob hatvanhárom éves volt Jismáél halálakor. – וְלְמַדְנֵוּ – Ebből azt tanuljuk, – מִכַּאֲן שְׁנַטְמָן בְּבֵית עֶבֶר אַרְבַּע עָשָׂר שָׁנָה – hogy Éver [tan]házában rejtőzött tizennégy éven át – וְאַחֵר כִּף הַלֵּךְ לְחָרֵן – és [csak] ezt követően ment Chárámba, – שְׁהָרִי לֹא שָׁהָה בְּבֵית לָבָן לְפָנָי לִידְתּוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֶלָּא אַרְבַּע עָשָׂר שָׁנָה – mivel József születését megelőzően csupán tizennégy évet töltött el Lábán házában, – שְׁנֵאֲמַר – amint írva van: – עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע עָשָׂר שָׁנָה בְּשִׂתִּי בְּנוֹתֶיךָ – „tizennégy évig szolgáltalak két leányodért – וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנְךָ – és hat évig juhaidért.”¹⁶⁶ – וַיִּשְׂכַּר הַצֹּאֵן – És a juhnyájnak mint bérének kifizetésére¹⁶⁷ – מִשְׁנֹלֵד יוֹסֵף הָיָה – József születését követően került sor, – שְׁנֵאֲמַר – amint írva van: – אֶת יוֹסֵף וְגוֹמֵר – „És történt, hogy midón Ráchel Józsefet szülte stb.”¹⁶⁸ – וַיִּוְסַף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיָה

¹⁶² Hiszen az fentebb (25:13.) már elhangzott, hogy Nevájót Jismáél fia volt.

¹⁶³ Ugyanis Ábrahám 86 éves volt Jismáél születésekor (lásd 16:16.), és 100 Izsák születésekor (21:5).

¹⁶⁴ Fentebb 25:26.

¹⁶⁵ Uo. 17.

¹⁶⁶ Lentebb 31:41.

¹⁶⁷ Jákob 14 év után arra kérte Lábánt, hogy most már engedje őt haza két feleségével, akikért megszolgált, de aztán hajlandó volt tovább szolgálni az általa meghatározott színű és mintázatú juhokért mint béréért cserébe.

¹⁶⁸ Lentebb 30:25.

כְּשֶׁמָלַךְ – No már most József harmincéves volt, amikor [Egyiptom] alkirálya lett¹⁶⁹,
 – וּמָשָׁם עַד שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם – és ettől [az időponttól] addig, amikor Jákob lement
 Egyiptomba, – תִּשְׁעַ שָׁנִים – kilenc év telt el, – שֶׁבַע שָׁל שָׁבָע וּשְׁתַּיִם שָׁל רָעַב – hét bő
 esztendő és két szűk esztendő. – וַיַּעֲקֹב אָמַר לְפָרְעָה – [Akkor] Jákob azt mondta a
 fáraónak: – יָמֵי שָׁנַי מְגֹרֵי – „Vándoréletem éveinek napjai – שָׁנָה – וּמֵאֵת שָׁנָה –
 százharminc év.”¹⁷⁰ – צֵא וְחִשׁוּב – Most menj és számolj utána: – אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה –
 a József születése előtti tizennégy év, – וּשְׁלֹשִׁים שָׁל יוֹסֵף – plusz
 József [életkorának] harminc éve¹⁷¹, – עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב – plusz kilenc év
 uralkodásának kezdetétől egészen Jákob megérkeztéig – הָרִי חֲמִשִּׁים וּשְׁלֹשׁ – az
 összesen ötvenhárom év.¹⁷² – וַיִּכְשַׁפְּרֵשׁ מֵאֲבִיו – No már most, amikor elhagyta atyját,
 – הָיָה בֶן שָׁשִׁים וּשְׁלֹשׁ – hatvanhárom éves volt, – הָרִי מֵאָה וּשְׁשׁ עֶשְׂרֵה – ami így már
 összesen száztizenhat [év]¹⁷³. – וְהוּא אֹמֵר – Ő mégis azt mondja [a fáraónak], –
 שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה – százharminc esztendő [vagyok], – הָרִי חֲסֵרִים אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנִים –
 vagyis hiányzik tizennégy év. – הָא לְמִדָּת – Így hát kiderült számunkra, – שְׂאֲחֵר שְׁקָבֵל –
 hogy miután megkapta [Izsáktól] az áldásokat, – נִטְמָן בְּבֵית עֶבֶר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה –
 שָׁנִים – tizennégy éven át Éver [tan]házában rejtőzött.

– אֲכַל לֹא נִעְנַשׁ עָלֵיהֶם – Ezekért¹⁷⁴ azonban mégsem részesült büntetésben, –
 בְּזִכּוֹת הַתּוֹרָה – mert a Tóra [tanulmányozásával] érdemeket szerzett [magának]¹⁷⁵, –
 אֲלֵא עֲשָׂרִים וּשְׁתַּיִם – József ugyanis nem élt külön az apjától, – שֶׁהָרִי לֹא פָּרַשׁ יוֹסֵף מֵאֲבִיו
 – csupán huszonkét évig, – דְּהֵינּוּ – azaz – מִשְׁבַּע עֶשְׂרֵה עַד שְׁלֹשִׁים וּתִשְׁעַ – tizenhét
 éves korától harminckilenc éves koráig, – כִּנְגֹד עֲשָׂרִים וּשְׁתַּיִם – ami megfelel annak a
 huszonkét évnek, – שֶׁפָּרַשׁ יַעֲקֹב מֵאֲבִיו – amelyet Jákob töltött atyjától távol, – וְלֹא
 כְּבָדוֹ – [amely időszak alatt] nem tisztelte őt¹⁷⁶, – וְהֵם עֲשָׂרִים שָׁנִים בְּבֵית לָבֵן – s ez húsz
 év volt Lábán házában, – וּשְׁתַּיִ שָׁנִים שֶׁשָּׁהָה בְּדֶרֶךְ – plusz két év, amikor úton volt. –
 וּלְמִקְנֵהוּ עֲשָׂה – Amint írva van: – וַיִּבֶן לוֹ בַּיִת – „és épített magának házat, –
 וּפָרָשׁוּ רְבוּתָנּוֹ וְזָכוּנָם לְבָרְכָה מִזֶּה הַפְּסוּק – ”¹⁷⁷ – סִכּוֹת – jószágának pedig csinált hajlékokat. –
 – A Bölcsék ebből a versből arra következtettek, – שֶׁשָּׁהָה שְׁמוֹנֵה עָשָׂר חֲדָשִׁים בְּדֶרֶךְ –

¹⁶⁹ Lentebb 41:46.

¹⁷⁰ Uo. 47:9.

¹⁷¹ Abban az időpontban, amikor Fáraó alkirályrá nevezte ki.

¹⁷² Lábánhoz való megérkeztétől Egyiptomba való megérkeztéig.

¹⁷³ Ennyi idősnak kellett volna lennie, amikor megérkezett Egyiptomba.

¹⁷⁴ Vagyis az itt, Éver házában eltöltött tizennégy évért.

¹⁷⁵ Ez alatt a tizennégy év alatt ugyanis végig Tórát tanult.

¹⁷⁶ Vagyis azért a huszonkét évért, amely során Jákob nem teljesítette a „Tiszteld atyádat...” parancsolatot, azt a büntetést kapta, hogy József szintén huszonkét évre elszakítottatott tőle.

¹⁷⁷ Uo. 33:17.

hogy tizennyolc hónap töltött úton levéssel, – דְּבֵית הַהָהָה בִּימֹת הַגְּשָׁמִים – mivel a házat az esős évszakra [építette], – וְסִכּוֹת הָיוּ בִּימֹת הַחֶמֶה – a hajlékokat pedig nyárra. – וְלִהְיוֹת הַפְּסוּקִים – És a szövegre alapuló kalkulációnk szerint, – שֶׁחֲשַׁבְנוּ לְעֵיל – amelyet fentebb végeztünk: – מִשְׁפָּרֵשׁ מֵאֲבִיו – attól kezdve, hogy otthagya atyját, – עַד שֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם – addig, hogy lement Egyiptomba, – שֶׁהָיָה בֶּן מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנִים – [ami akkor történt,] amikor százharminc éves volt, – שִׁשָּׁם אָנוּ מוֹצְאִים עוֹד אַרְבַּע עָשָׂר שָׁנִים – [nos] erre [az időszakra] találunk plusz tizennégy évet. – אֲלָא וְדַאי – Így tehát bizonyos, – נִטְמָן בְּבֵית עֶבֶר – hogy Éver [tan]házában rejtőzött – בְּהַלִּיכְתּוֹ לְבֵית לֶבֶן – útban Lábán háza felé, – לְלִמּוֹד תּוֹרָה מִמֶּנּוּ – hogy Tórát tanuljon tőle [azaz Évertől]. – וְכִשְׁבִּיל זְכוּת הַתּוֹרָה – és a Tóra[tanulásban] szerzett érdemeiért – לֹא נִעְנַשׁ עָלֵיהֶם – nem kapott büntetést ezekért [az évekért], – וְלֹא פָּרַשׁ יוֹסֵף מִמֶּנּוּ – és József nem szakított el tőle, – אֲלָא עָשָׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה – csupán huszonkét évre: – מִדָּה כְּנִגְדַּ מִדָּה – [a] viszonyosság [elve alapján].

עַל נִשְׂיּוֹ – feleségei mellé.¹⁷⁸ – הוֹסִיף רְשָׁעָה עַל רְשָׁעָתוֹ – Züllöttséggel tetézte addigi züllöttségeit – אֶת הָרָאוֹנוֹת – שְׁלֹא גָרַשׁ – amennyiben nem vált el előző feleségeitől.

¹⁷⁸ Miért hangsúlyozza ki a szöveg azt, hogy „feleségei mellé” vette el Ézsau Máchalátot?